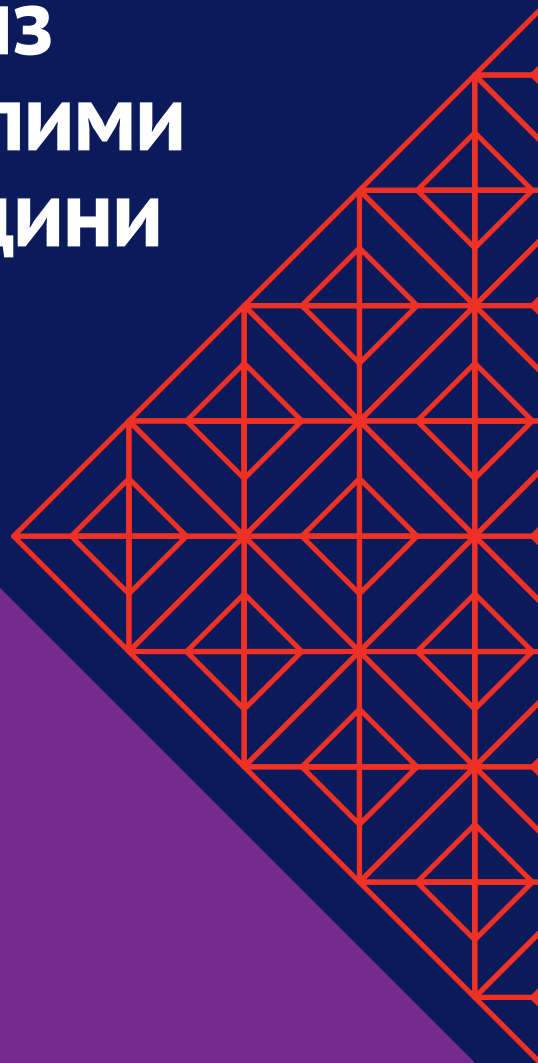

EHRAC European Human Rights
Advocacy Centre

Посібник з юридичної практики з урахуванням травматичного досвіду для юристів, які працюють із дорослими постраждалими від порушень прав людини

БЕРЕЗЕНЬ 2022

Зміст

Вступ	3
РОЗДІЛ 1: РОЗУМІННЯ ВПЛИВУ ТРАВМИ НА ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ПОРУШЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ	5
Що таке травма?	6
Як травма впливає на спільноти, маргіналізовані на основі перетину різних ідентичностей	7
Вплив травми на мозок	8
Вплив травми на пам'ять	9
Вплив травми на поведінку	9
РОЗДІЛ 2: ПРАВОВІ Й ЕТИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ З УРАХУВАННЯМ ТРАВМИ	11
РОЗДІЛ 3: НАЙКРАЩІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРАКТИКИ	14
РОЗДІЛ 4: РОЗВИТОК СТОСУНКІВ МІЖ ЮРИСТОМ І КЛІЄНТОМ З УРАХУВАННЯМ ТРАВМ	17
Проведення зустрічей з урахуванням травми	17
Спілкування з клієнтами з урахуванням травми	21
Опитування клієнта та отримання його свідчень	22
Пояснення юридичного процесу й отримання вказівок від клієнта	24
РОЗДІЛ 5: ПІДТРИМКА КЛІЄНТА ПРОТЯГОМ ЮРИДИЧНОГО ПРОЦЕСУ	27
Підтримка клієнтів під час розслідувань	28
Поширені шкідливі, дискримінаційні чи інші незаконні слідчі практики	30
Підтримка клієнтів під час медичних обстежень	32
Судово-медична експертиза у зв'язку з сексуальним насильством	32
Психологічні та психіатричні експертизи	35
Реагування на шкідливі, дискримінаційні чи інші незаконні слідчі практики	36
Захист інтересів вашого клієнта щодо його приватності	36
Підготовка та підтримка клієнтів під час надання свідчень	38
РОЗДІЛ 6: РОЗУМІННЯ ОПОСЕРЕДКОВАНОЇ ЧИ ВТОРИННОЇ ТРАВМИ	40
Висновок	41

Вступ

Юридична практика з урахуванням травматичного досвіду [«ЮПУТ»] – це підхід до надання правових послуг, який реагує на потреби та досвід постраждалих¹ від порушень прав людини. ЮПУТ передбачає не набір жорстких правил юридичної практики, а розвиток культури юридичної практики, яка враховує вплив травми на всіх етапах надання послуг і має на меті пріоритизувати безпеку та суб'єктність клієнта протягом усього судового провадження.²

Травма поширена у всіх прошарках суспільства,³ але частіше про неї повідомляють постраждалі, які мають кілька маргіналізованих ідентичностей, що перетинаються. Поширеність травми свідчить про те, що ЮПУТ є актуальною для всіх юристів незалежно від їхньої сфери роботи і необхідною для юристів з прав людини, адже вони з найбільшою ймовірністю працюватимуть із постраждалими від травми.

Практика з урахуванням травми має низку переваг як для постраждалих від порушень прав людини, так і для їхніх законних представників. Доведено, що ЮПУТ знижує довгострокові наслідки травми та підвищує відчуття благополуччя серед постраждалих від порушень прав людини, які беруть участь у судових провадженнях.⁴ У разі комплексного підходу ЮПУТ може не лише знизити ризик ретравматизації, що є високим для постраждалих, які беруть участь у судових провадженнях, а й надати постраждалим інструменти для пошуку підтримки, необхідної для зцілення та розвитку стійкості.

ЮПУТ допомагає юристам дотримуватися своїх етичних обов'язків перед клієнтом та забезпечувати здійснення правосуддя. ЮПУТ може допомогти юристам забезпечити своїм клієнтам найвищі стандарти законного представництва, а отже, якомога ефективніше захищати правові та інші інтереси клієнта.⁵ Підходи з урахуванням травми можуть досягати цієї цілі шляхом сприяння стосункам довіри, надання юристам інструментів для покращення комунікації з клієнтами та розуміння досвіду клієнта, який пережив травматичну(-і) подію(-і).

Цей Посібник містить поради про те, як юристи можуть включати ЮПУТ у свою роботу.⁶ У Посібнику окреслено важливість розуміння впливу травми на постраждалих від порушень прав людини та поширеності травми серед клієнтів, які пережили порушення прав людини. Він має на меті окреслити організаційні та індивідуальні практики, які можуть посприяти налагодженню ефективних стосунків між юристом та клієнтом з розмаїтими спільнотами постраждалих. Крім того, в Посібнику наведено невичерпний список рекомендацій щодо того, як юристи можуть підтримувати постраждалих протягом усього судового процесу з метою зниження ймовірності та впливу ретравматизації. І нарешті, у ньому наведені способи, у які юристи можуть визначати та справлятися з вторинною травмою.

Цей Посібник слід розглядати як ознайомчий ресурс для юристів, які прагнуть вести практику з урахуванням травми, тож його слід доповнювати читанням додаткової літератури про вплив травми; культурною компетенцією; найкращими практиками розслідування, судового переслідування та медичних експертиз; а також всеохопним розумінням правових принципів, зокрема заборони дискримінації⁷ та обов'язку державних органів влади ефективно розслідувати порушення прав людини.⁸ У всьому

1 У цьому посібнику авторки використовують термін «постраждалі» на позначення людей, які пережили порушення прав людини. Ми використовуємо цей термін для стислості та визнаємо, що не всі визначають себе як «постраждалі», і дехто може віддавати перевагу іншому терміну, тоді як інші люди можуть воліти не давати собі означення на основі свого досвіду насильства. Ми використовуємо термін «клієнт» на позначення постраждалих від порушень прав людини у контексті стосунків між юристом і клієнтом.

2 BC Provincial Mental Health and Substance Use Planning Council, Trauma-Informed Practice, Guide (2013) https://bccewh.bc.ca/wp-content/uploads/2012/05/2013_TIP-Guide.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 11.

3 За даними Американської психологічної асоціації, 50% усіх людей переживуть за своє життя принаймні одну травматичну подію: American Psychological Association, Facts about Women and Trauma, <https://www.apa.org/advocacy/interpersonal-violence/women-trauma>, доступ: 21 березня 2022; див. також: Kessler Ronald C et al, Trauma and PTSD in the WHO World Mental Health Surveys, Eur J Psychotraumatol. 2017; 8 (sup5): 1353383 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5632781/>, доступ: 20 березня 2022 р.

4 Див., наприклад: Travis W. Hales, Susan A. Green, Suzanne Bissonette, Alyssa Warden, Josal Diebold, Samantha P. Koury, and Thomas H. Nochajski, Trauma-Informed Care Outcome Study (2019) 29(5) Research on Social Work Practice, <https://doi-org.ezproxy.mdx.ac.uk/10.1177/1049731518766618>, доступ: 20 березня 2022 р.

5 Sarah Katz and Deeya Halder, The Pedagogy of Trauma-Informed Lawyering (2016) 22 Clinical L. Rev. 359 (2016), Temple University Legal Studies Research Paper No. 2016-29, <https://ssrn.com/abstract=2768218>, доступ: 15 січня 2022 р.

6 National Health Service Education for Scotland, Transforming Psychological Trauma: A Knowledge and Skills Framework for the Scottish Workforce (2017) <https://www.nes.scot.nhs.uk/media/rxngvqv/nationaltraumatrainningframework-execsummary-web.pdf>, доступ: 21 січня 2022 р.

7 Рада Європи, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, доповнена Протоколами №№ 11 і 14, 4 листопада 1950 р., ETS 5, ст. 2 і 3.

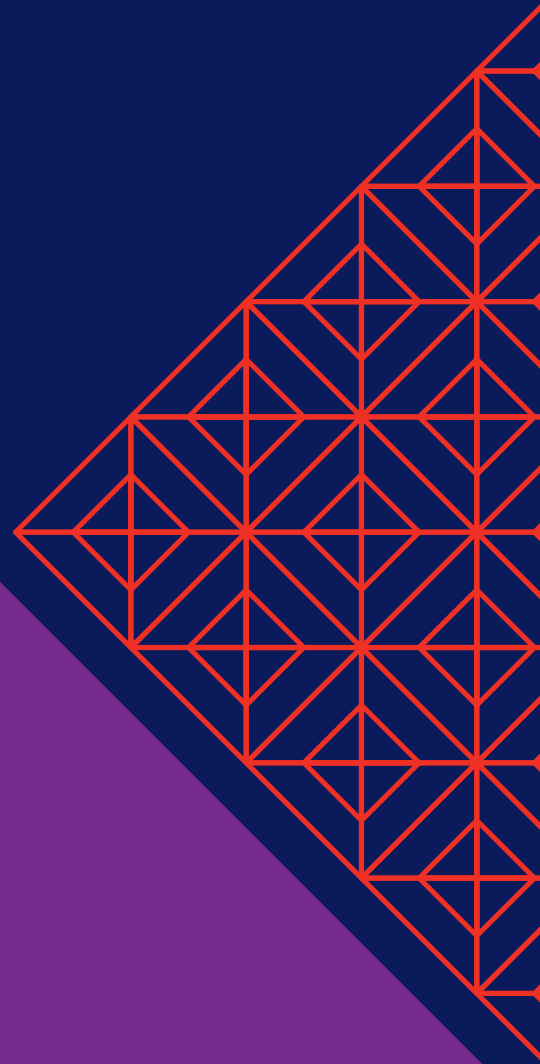
8 Рада Європи, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, доповнена Протоколами №№ 11 і 14, 4 листопада 1950 р., ETS 5, ст. 14, протокол 12, ст. 1.

посібнику надано рекомендації ресурсів для подальшого вивчення теми. Крім того, ми рекомендуємо дослідити й ознайомитися з внутрішніми ресурсами, актуальними для юрисдикції, у якій ви працюєте, адже правові зобов'язання, стандарти та практики можуть суттєво відрізнятися в різних юрисдикціях.

Цей Посібник призначений передусім для використання юристами з прав людини, які представляють постраждалих від порушень прав людини у ролі жертв, свідків, позивачів чи цивільних сторін. Хоча ці рекомендації можуть стати у пригоді адвокатам захисту, які працюють з маргіналізованими відповідачами, це не основна цільова аудиторія цього інструментарію. Для вивчення аспектів, які не покриває цей Посібник, можуть бути корисними такі ресурси: [Керівництво Європейського центру захисту прав людини \(EHRAC\) щодо ведення судових справ про насильство стосовно жінок: домашнє та сексуальне насильство](#) та [Керівництво EHRAC щодо ведення судових справ про самозахист у контексті насильства стосовно жінок](#).

Цей Посібник написала Ельба Бендо (юристка EHRAC) за підтримки Джессіки Гаврон (юридична директорка EHRAC) та Наталії Думініки (наукова співробітниця EHRAC). Для Посібника також були дуже корисними коментарі та рецензії наших п'ятьох радниць-експерток: Анни Арганашвілі, Марі Давтян, Тамар Деканосідзе, Вероніки Лапіної та Вів'єн Брассуа. Ми надзвичайно вдячні за їхній важливий внесок.

**РОЗДІЛ 1:
РОЗУМІННЯ
ВПЛИВУ
ТРАВМИ НА
ПОСТРАЖДАЛИХ
ВІД ПОРУШЕНЬ
ПРАВ ЛЮДИНИ**

Хоча юристи не мають інструментів для надання терапевтичних послуг клієнтам і від них це не очікується, ми маємо обов'язок перед клієнтами та перед здійсненням правосуддя бути ознайомленими з впливом травми, щоб ми могли ефективно адаптувати свою практику для підтримки клієнтів, які пережили травму, та відстоювати права своїх клієнтів перед іншими суб'єктами правової системи.

Юристи ЮПУТ розуміють:

- ✓ **ЩО ТАКЕ ТРАВМА І ЩО СТАНОВИТЬ ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД;**
- ✓ **ПОШИРЕНІСТЬ І ПРОЯВИ ТРАВМИ СЕРЕД СПІЛЬНОТ, З ЯКИМИ ВОНИ ПРАЦЮЮТЬ;**
- ✓ **ВПЛИВ ТРАВМИ НА ПОВЕДІНКУ; ТА**
- ✓ **ВПЛИВ ТРАВМИ НА ПАМ'ЯТЬ**

Що таке травма?

Травма – це емоційна реакція на подію чи досвід, який є глибоко болісним чи тривожним.⁹ Травматичні досвіди є дуже суб'єктивними, тому те, що є травматичним для однієї людини, може таким не бути для іншої.¹⁰ Однак травма часто виникає тоді, коли певні події порушують спроможність людини справлятися з обставинами, з якими вона стикається.¹¹ Травматичні події можуть мати складні та довготривалі негативні наслідки для функціонування постраждалих, а також для їхнього фізичного, соціального, психологічного, емоційного чи духовного благополуччя.¹²

Травматичні події та обставини можуть набувати різних форм. Серед поширених форм травми, яка впливає на постраждалих від порушень прав людини, є такі:

- ▶ **ТРАВМА ВНАСЛІДОК ОДНОГО ІНЦИДЕНТУ** виникає після однієї приголомшливої події на зразок сексуального насильства, нещасного випадку, втрати близької людини чи насильства, свідком якого є людина.¹³
- ▶ **СКЛАДНА ТРАВМА** виникає внаслідок кількох травматичних досвідів чи тривалих знущань. Такий тип травми часто містить складову контролю, і від нього може бути важко врятуватися, особливо коли таке насильство вчиняється в рамках особистих стосунків, як у випадку домашнього насильства.
- ▶ **ТРАВМА ПІД ЧАС РОЗВИТКУ** виникає від досвіду ранньої та тривалої травми, що часто супроводжується знущаннями чи нехтуванням, і може серйозно вплинути на довгостроковий розвиток дитини чи молоді людини.¹⁴
- ▶ **ТРАВМА СПІЛЬНОТИ** – це насильство та звірства, які впливають на відчуття безпеки та приналежності певної спільноти і можуть включати системну дискримінацію, структурну нерівність, організоване чи регулярне насильство щодо членів спільноти, а також практики, покликані порушити культурні практики та ідентичності. Травма спільноти може включати історичну травму, що передбачає накопичення психологічного травмування протягом багатьох поколінь, пов'язаного з масовою травмою на кшталт геноциду, колоніалізму, війни чи рабства.¹⁵
- ▶ **РЕТРАВМАТИЗАЦІЯ** відбувається тоді, коли від постраждалих від порушень прав людини вимагають згадувати про початкову травму. Ретравматизація часто відбувається, коли постраждалі звертаються до служб після травматичної події та стикаються з надавачами послуг, які не мають підготовки для ведення практики з урахуванням травми. Така форма травми – це форма системно орієнтованої

9 American Psychological Association, Trauma, <https://www.apa.org/topics/trauma>, доступ: 12 січня 2022 р.

10 Lori Haskell and Melanie Randall, The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims, (2019) https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/trauma_eng.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 12.

11 Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence—From Domestic Abuse to Political Terror, Judith Herman, Basic Books, (United States of America; 1992), p. 65.

12 Substance Abuse and Mental Health Services Administration, SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach (2014), https://ncsacw.samhsa.gov/userfiles/files/SAMHSA_Trauma.pdf, доступ: 12 January 2022 р.

13 BC Provincial Mental Health and Substance Use Planning Council, Trauma-Informed Practice, Guide (2013) https://bccewh.bc.ca/wp-content/uploads/2012/05/2013_TIP-Guide.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 5.

14 Center for Substance Abuse Treatment, Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services (Treatment Improvement Protocol Series, No. 57, 2014), <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK207203/>, доступ: 13 січня 2022 р.

15 BC Provincial Mental Health and Substance Use Planning Council, Trauma-Informed Practice, Guide (2013) https://bccewh.bc.ca/wp-content/uploads/2012/05/2013_TIP-Guide.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 5.

травми.¹⁶

Як травма впливає на спільноти, маргіналізовані на основі перетину різних ідентичностей

Взаємозв'язок між травмою та маргіналізацією є складним, і дослідження на цю тему постійно розвиваються. Однак у цілому загальноприйнятим є існування внутрішніх зв'язків між травмою та маргіналізацією, а також те, що травма непропорційно та по-іншому впливає на клієнтів, які є маргіналізованими на основі перетину різних ідентичностей.¹⁷ До зв'язків між травмою та маргіналізацією, які найбільш необхідно враховувати юристам, належать такі:

- ▶ Маргіналізовані спільноти загалом частіше переживають травматичні події через системну нерівність.¹⁸ Наприклад, жінки, дівчата та спільноти гендерних меншин переживають непропорційно високі рівні сексуального насильства;¹⁹ расіалізовані спільноти переживають непропорційно високі рівні поліцейської жорстокості;²⁰ спільноти ЛГБТКІ+ повідомляють про високі рівні насильства та харасменту, пов'язаного з гендерною ідентичністю, гендерною експресією чи сексуальною орієнтацією.²¹ Системне пригноблення, включно з маргіналізацією від таких ресурсів як освіта, працевлаштування та житло, може підірвати мережі підтримки у сім'ї та спільноті, що призводить до більшого поширення травм під час розвитку.²²
- ▶ Було продемонстровано, що досвід дискримінації впливає на психологічне та фізичне здоров'я і може порушувати спроможність людини справлятися з травматичними подіями, ускладнюючи довгострокове відновлення та безпосередні реакції на травму.²³
- ▶ Досвід травми спільноти, зокрема системного пригноблення та історичної травми, може впливати на психологічне та фізичне здоров'я клієнтів, а також на їхню участь у судовому провадженні. Наприклад, травма спільноти може впливати на довіру між членами спільноти та владою. І навпаки, травма спільноти може сприяти налагодженню міцних зв'язків усередині спільноти, зосереджених на «виживанні та рості на противагу втратам і віктимізації», і призводити до створення міцних основ підтримки у спільноті, яка може заповнити прогалини в державних програмах.²⁴
- ▶ Маргіналізовані спільноти з більшою ймовірністю можуть пережити ретравматизацію у взаємодії з суб'єктами сектору правосуддя, що, своєю чергою, впливає на довгострокове відновлення та доступ до правосуддя.²⁵

На практиці це вимагає від юристів:

- ▶ розуміння досвіду спільнот, з якими ви працюєте, зокрема їхнього досвіду взаємодії з поліцією, системою охорони здоров'я та судами;
- ▶ визнання знань та експертності, що існують у спільнотах, і прагнення до співпраці, яка залучає наявні мережі підтримки;

16 Center for Substance Abuse Treatment, Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services (Treatment Improvement Protocol Series, No. 57, 2014), <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK207203/>>, доступ: 13 січня 2022 р.

17 Matheson K. et al, Traumatic Experiences, Perceived Discrimination, and Psychological Distress Among Members of Various Socially Marginalized Groups, *Front Psychol.* 2019; 10: 416, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6403156/>, доступ: 20 березня 2022 р.

18 Matheson K. et al, Traumatic Experiences, Perceived Discrimination, and Psychological Distress Among Members of Various Socially Marginalized Groups, *Front Psychol.* 2019; 10: 416, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6403156/>, доступ: 20 березня 2022 р.

19 American Psychological Association, Facts about Women and Trauma, <https://www.apa.org/advocacy/interpersonal-violence/women-trauma>, доступ:

21 березня 2022 р. [Дослідження показують, що жінки з удвічі більшою ймовірністю можуть отримати ПТСР, переживають удвічі більшу тривалість посттравматичних симптомів і проявляють більшу чутливість до стимулів, які нагадують їм про травму.]

20 Williams, M. T., Metzger, I. W., Leins, C., & DeLapp, C. (2018). Assessing racial trauma within a DSM-5 framework: The UConn Racial/Ethnic Stress & Trauma Survey. *Practice Innovations*, 3(4), 242–260. <https://doi.org/10.1037/pri0000076>, доступ: 20 березня 2022 р.

21 Див., напр.: Balsam, K. F., Huang, B., Fieland, K. C., Simoni, J. M., & Walters, K. L. (2004). Culture, trauma, and wellness: A comparison of heterosexual and lesbian, gay, bisexual, and two-spirit Native Americans. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 10(3), 287–301. <https://doi.org/10.1037/1099-9809.10.3.287>, доступ: 20 березня 2022 р.

22 <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.00416/full>

23 Shari McDaid and Antonis Kousoulis, 'Tackling social inequalities to reduce mental health problems: How everyone can flourish equally', (Mental Health Foundation, 2020), https://www.mentalhealth.org.uk/sites/default/files/MHF-tackling-inequalities-report_WEB.pdf, доступ: 14 січня 2022 р.

24 Matheson K. et al, Traumatic Experiences, Perceived Discrimination, and Psychological Distress Among Members of Various Socially Marginalized Groups, *Front Psychol.* 2019; 10: 416, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6403156/>, доступ: 20 березня 2022 р.

25 Fair Trials, Uncovering anti-Roma Discrimination in Criminal Justice Systems in Europe, (2021) <https://www.fairtrials.org/articles/publications/uncovering-anti-roma-discrimination-in-criminal-justice-systems-in-europe/>, доступ: 21 березня 2022 р.

- ▶ роботи над налагодженням довіри з боку маргіналізованих спільнот для подолання негативних наслідків травми, зокрема недовіри, яка може існувати між правовими суб'єктами та членами спільноти;
- ▶ усвідомлення відносин влади між вами та вашим клієнтом, а також між клієнтом та правовою системою, з метою визначення та оскарження владної динаміки; і
- ▶ критичного погляду на власні упередження та прагнення зрозуміти й кинути виклик стереотипам, наявним у правових процесах.

Вплив травми на мозок

Травма має нейробіологічні наслідки, які прямо впливають на безпосередню та довгострокову реакцію постраждалого на травматичну подію чи обставини. У сфері знань про травму домінують нейробіологічні теорії травми, які надають нам безцінні ідеї для розуміння можливих реакцій на травму та найкращих способів надавати послуги постраждалим від травми.²⁶ Ці ідеї можуть допомогти суб'єктам права зрозуміти, чому те, що спершу може здатися несподіваною чи навіть «контрінтуїтивною» реакцією постраждалого від травми, насправді є поведінкою, яка цілком відповідає впливу травми на мозок та нервову систему.²⁷

При виявленні загрози вмикається захисна схема мозку. Коли це відбувається, мозок, якщо його не натренували робити інакше, автоматично перемикається на захисні реакції «втечі, боротьби чи завмирання»²⁸. Власне, завмирання часто є найпоширенішою реакцією на травматичну подію.²⁹ Коли вмикається захисна схема, хімічні речовини, які виділяються, можуть обмежити функціональність префронтальної кори і призвести до швидкої та різкої втрати спроможності міркувати, вирішувати проблеми, планувати та запам'ятовувати, що з нами відбулося.³⁰ Активування захисної схеми відбувається автоматично і часто підсвідомо, тобто без усвідомлення загрози з боку людини.³¹

На практиці такі висновки досліджень свідчать про те, що:

1. Для постраждалих від травми типово завмирати, а не тікати чи відбиватися під час травматичної події, тому нам потрібно уникати упереджень щодо того, як постраждалий відреагував під час травматичної події.
2. Постраждалі від травми можуть не знати чи не могли пояснити, чому вони відреагували так, як відреагували, і від них не слід вимагати пояснень чи обґрунтувань своєї реакції.
3. Спроможність постраждалих приймати рішення негайно та в довгостроковій перспективі, зокрема приймати рішення щодо повідомлення про насильство, звернення до медиків чи до мереж підтримки може бути дуже обмеженою, тому суб'єкти права не мають ставити під сумнів їхню раціональність після нападу чи використовувати це для підриву довіри до постраждалого.

Усвідомлення цих поширених реакцій мозку та нервової системи на травму може допомогти юристам зрозуміти, які типи питань не слід ставити постраждалим. Звинувачувальні питання про безпосередню реакцію постраждалого чи його раціональність після травматичної події не лише необґрунтовані, а й можуть призводити до ретравматизації. Такі типи питань можуть поглиблювати почуття провини та звинувачення самих себе, які переживають постраждалі після травматичної події, а тому вони є формою звинувачення жертви. Через те, що багато постраждалих самі не знають про вплив травми на їхній мозок та нервову систему, такі форми питань також можуть загнати постраждалих у глухий кут і змушувати їх надавати пояснення своєї поведінки, які, у разі висловлення сумнівів щодо них, підривають довіру до постраждалих і зрештою знецінюють їхні свідчення та можуть впливати на мету встановлення істини у

26 Lori Haskell and Melanie Randall, *The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims*, (2019) https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/trauma_eng.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 11.

27 Lori Haskell and Melanie Randall, *The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims*, (2019) https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/trauma_eng.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 8.

28 Хоча цей найбільш поширені захисні реакції, це не вичерпний список. Див., напр.: Council of Europe, *Effectively Investigating Prosecuting and Adjudicating Sexual Violence Cases: A Manual for Practitioners in Georgia*, (2021) https://live-equality-now.pantheonsite.io/wp-content/uploads/2021/11/Effectively_Investigating_Prosecuting_and_Adjudicating_Sexual_Violence_in_Georgia_-_A_Manual_-_English.pdf, доступ: 21 березня 2022 р., с. 57-8.

29 Lori Haskell and Melanie Randall, *The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims*, (2019) https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/trauma_eng.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 13.

30 Arnsten, A. (2009). Stress signalling pathways that impair prefrontal cortex structure and function. *Nat Rev Neurosci*. 2009 June; 10(6): 410–422.

31 Ledoux, J. E., & Pine, D. S. (2016). Using Neuroscience to Help Understand Fear and Anxiety: A Two-System Framework. *American Journal of Psychiatry*, 173(11), 1083-1093.

провадженні.

Вплив травми на пам'ять

Травма має суттєвий і складний вплив на те, як постраждалі запам'ятовують і пригадують травматичні події.³² Травма впливає на те, як механізми довгострокової пам'яті в мозку записують початкові спогади про цей досвід – процес, на завершення якого мозкові може знадобитися до двох повних циклів сну³³. Спогади, створені під час загрози для тіла, часто є уривчастими, погано контекстуалізованими, нелінійними і часто складаються переважно з первинних чуттєвих деталей, пов'язаних із запахами, звуками та образами.³⁴

Гормони, які виділяються внаслідок реакції мозку на травматичну подію, впливають на процес консолідації пам'яті. Наплив адреналіну спочатку може допомагати постраждалим консолідувати спогади, але пізніше, коли мозок наповнюється гормонами стресу на кшталт кортизолу, та частина мозку, яка відповідає за кодування пам'яті, стає тимчасово обмеженою в функціональності.³⁵ Внаслідок цього постраждалі від травми, ймовірно, матимуть сильні спогади про початок травматичної події, але можуть мати труднощі з пригадуванням деталей пізнішої частини травматичної події: пригадувати цей досвід фрагментами та повідомляти, що тривалі частини цього досвіду проходили «як у тумані».³⁶

Коли система кодування у мозку перебуває у «режимі фрагментації», спогади можуть консолідуватися без контекстуальних деталей. Це означає, що ті деталі події, які є найбільш травматичними чи важливими для постраждалого, можуть запам'ятовуватися без будь-яких периферійних деталей, зокрема послідовності подій, деталей про те, де відбулася подія, або деталей про те, що сталося після події. Через це постраждалі від травми можуть залишитися з заплутаним та неповним наративом про цей досвід.³⁷

На практиці це означає, що хоча і не існує єдиного способу, в який постраждалі пригадують травматичний досвід, проте існують певні спільні риси пригадування, які слід мати на увазі юристам, які прагнуть працювати з урахуванням травми. До цих рис належать такі:

- ▶ Постраждалі від травми можуть не мати можливості пригадати травматичний досвід з початку до кінця.
- ▶ Вони можуть мати змогу пригадати деякі деталі досить чітко, але не могли повністю пригадати інші деталі.
- ▶ Постраждалі можуть бути змушені покладатися на чуттєву пам'ять, зокрема запахи, образи та звуки, які сприяють пригадуванню.
- ▶ Те, як опитують постраждалих, матиме безпосередній вплив на їхню здатність пригадати свій досвід і на послідовність їхньої оповіді: ефективні практики опитування підтримуватимуть пригадування постраждалого, а шкідливі практики, ймовірно, призведуть до більшої непослідовності.

Вплив травми на поведінку

Постраждалі від травми можуть проявляти численні складні види поведінки, пов'язані з їхнім досвідом травми. Для юристів важливо бути чутливими до пов'язаної з травмою поведінки, яку проявляють постраждалі, та розробляти механізми для ефективного задоволення потреб постраждалого, щоб розвивати стосунки довіри та продуктивної комунікації.

Деякі постраждалі можуть виглядати сердитими, нервовими чи засмученими і можуть проявляти дратівливість чи фрустрацію щодо юриста або юридичного процесу. Вони можуть мати емоційні підйоми

32 Lori Haskell and Melanie Randall, *The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims*, (2019) https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/trauma_eng.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 23.

33 McGaugh 2000.

34 Lori Haskell and Melanie Randall, *The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims*, (2019) https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/trauma_eng.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 24.

35 Lori Haskell and Melanie Randall, *The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims*, (2019) https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/trauma_eng.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 23.

36 See McGaugh, J. L. (2000). *Memory – A Century of Consolidation*. *Science* 287, 248-251.

37 Lori Haskell and Melanie Randall, *The Impact of Trauma on Adult Sexual Assault Victims*, (2019) https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/jr/trauma/trauma_eng.pdf, доступ: 20 березня 2022 р., с. 25.

та спади, бути в режимі надмірної пильності та проявляти потребу в контролі. Однак деякі постраждалі можуть виглядати байдужими, відстороненими чи ні на що не реагувати, вони можуть применшувати важливість події, виражати сором, звинувачувати себе чи мати труднощі з підтриманням контакту з юристами.³⁸ Деякі постраждалі від травми можуть не проявляти жодних видимих типів поведінки, і це не слід сприймати як ознаку того, що вони не пережили травму.

Інші постраждалі від травми можуть виглядати нечесними чи ненадійними – або через те, що вони часто змінюють свою думку, долучаються до процесу чи виходять з нього, відмовляються від свого досвіду, приймають рішення, які є контрінтуїтивними щодо їхніх власних законних інтересів і благополуччя, або ж через те, що вони не можуть пригадати події, про які йдеться. Розуміння багатьох різних способів, у які може проявлятися травма, допоможе юристам ефективно реагувати на складні сценарії роботи, які можуть виникнути у стосунках між юристом і клієнтом.

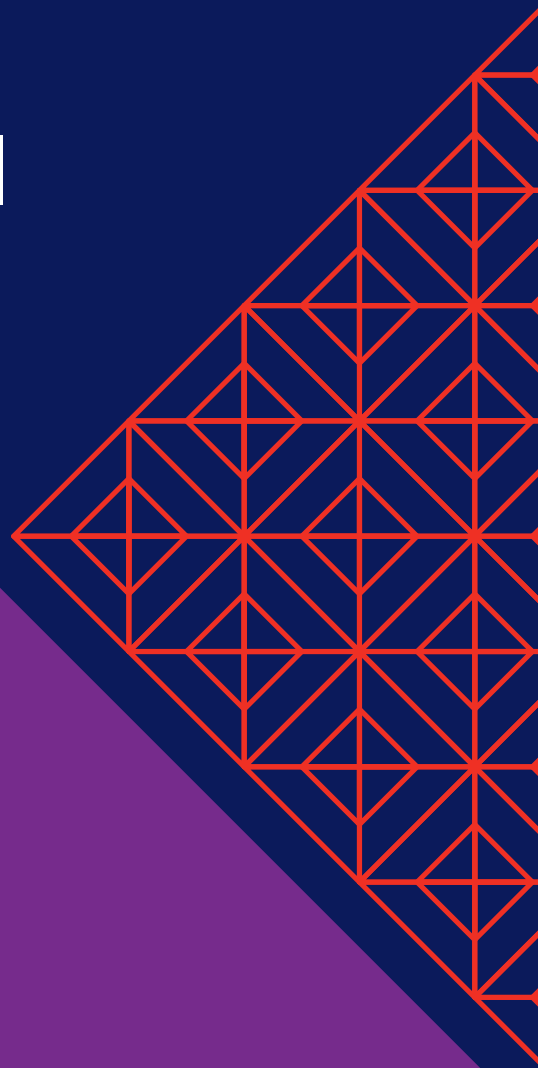
На практиці це може означати, що:

- ▶ Клієнти з досвідом травми можуть виглядати неприязними до співпраці чи агресивними, що ускладнює робочі стосунки.
- ▶ Клієнти з досвідом травми можуть виглядати нечесними; може здатися, що вони брешуть вам або суду.
- ▶ Клієнти з досвідом травми можуть приймати рішення, які є контрінтуїтивними чи суперечать їхнім правовим або іншим інтересам.

ЮПУТ вимагає від юристів емпатичної, вдумливої та неосудливої реакції на таку пов'язану з травмою поведінку, пріоритизації безпеки та суб'єктності клієнта, безпеки інших людей та належного здійснення правосуддя. У розділі 4 ми надаємо практичні вказівки щодо реакції на такі сценарії.

38 HL Littleton et al, Rape Acknowledgment and Postassault Experiences: How Acknowledgment Status Relates to Disclosure, Coping, Worldview, and Reactions Received From Others, Violence and Victims 21(6) (2010) 761-78.

**РОЗДІЛ 2:
ПРАВОВІ Й ЕТИЧНІ
ОСНОВИ РОБОТИ
З УРАХУВАННЯМ
ТРАВМИ**

Юристи мають етичні, а часом і законні обов'язки вести практику з урахуванням травми. Хоча професійні норми поведінки суттєво відрізняються в різних юрисдикціях, існують загальноприйняті **мінімальні стандарти та ідеали юридичної професії**.

Основні положення ООН про роль адвокатів³⁹ визначають базові обов'язки адвокатів як представників юридичної професії, серед яких є і такі:

14. Надаючи допомогу клієнтам при здійсненні правосуддя, адвокати повинні дотримувати прав людини й основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом, діяти вільно і наполегливо відповідно до закону і визнаних професійних стандартів та етичних норм.

15. Адвокат має бути лояльним до інтересів свого клієнта.

Міжнародні принципи поведінки юристів від Міжнародної асоціації юристів⁴⁰ окреслюють загальноприйняті мінімальні стандарти правової поведінки. До принципів та відповідних пояснювальних приміток, які найбільше стосуються ЮПУТ, належать такі:

2. Чесність, доброчесність і справедливість

Юрист повинен завжди підтримувати найвищі стандарти чесності, доброчесності та справедливості щодо своїх клієнтів, суду, колег та всіх людей, з якими юрист стикається в рамках професійних контактів.

Пояснювальна примітка: Юристи мають обов'язок професійно поводитися з клієнтами, іншими сторонами та їхніми представниками, працівниками суду та громадськістю. Цей обов'язок передбачає ввічливість, професійну доброчесність, особисту гідність, відвертість, ретельність, повагу, люб'язність та співпрацю, адже всі ці риси необхідні для справедливого здійснення правосуддя та розв'язання конфліктів.

3. Конфлікт інтересів

Юрист не повинен займати позицію, за якої інтереси клієнта суперечать інтересам цього юриста, іншого юриста в тій самій фірмі чи іншого клієнта, за винятком випадків, дозволених законом, відповідними правилами професійної поведінки або, якщо це допускається, за дозволом клієнта.

Пояснювальна примітка: Відстоюючи інтереси клієнтів, юристи не повинні дозволяти власним інтересам суперечити чи витіснити інтереси їхнього клієнта. Юрист не повинен здійснювати жодного неналежного впливу з метою отримання користі для юриста за рахунок користі для клієнта.

4. Конфіденційність/професійна таємниця

Юрист повинен завжди підтримувати й мати доступ до захисту конфіденційності щодо справ поточних чи колишніх клієнтів, за винятком випадків, коли протилежне дозволено чи вимагається законом та/або відповідними правилами професійної поведінки.

Пояснювальна примітка: Право та обов'язок юриста дотримуватися конфіденційності інформації, отриманої від клієнтів, та порад, наданих клієнтам, — це необхідна складова верховенства права та ще один елемент, необхідний для довіри та впевненості громадськості у здійсненні правосуддя і незалежності юридичної професії.

Принципи конфіденційності та професійної таємниці мають дві основні риси. З одного боку, існує договірний, етичний і часто статутний обов'язок з боку юриста дотримуватися конфіденційності таємниць клієнта. Цей статутний обов'язок часто існує у формі доказової адвокатської таємниці; це відрізняється від обов'язків юриста згідно з відповідними правилами професійної поведінки. Такі обов'язки поширюються і на період після припинення відносин між юристом та клієнтом. У більшості юрисдикцій дотримуються та захищають такі обов'язки конфіденційності — наприклад, звільняючи юриста від обов'язку давати свідчення перед судом та іншими державними органами щодо інформації, яку цей юрист отримав від клієнтів, та/або надаючи особливий захист спілкуванню між юристом і клієнтом.

39 Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text, доступ: 12 квітня 2022 р.

40 International Bar Association, International Principles on Conduct for the Legal Profession, 2011, <http://www.ibanet.org/Document/Default.aspx?DocumentUid=1730FC33-6D70-4469-9B9D-8A12C319468C>, доступ: 21 березня 2022 р.

5. Інтерес клієнтів

Юрист повинен вважати інтереси клієнта найважливішими, для чого завжди необхідно, щоб не було суперечності з обов'язками юриста перед судом та інтересами правосуддя, з його обов'язками дотримуватися закону та підтримувати етичні стандарти.

Пояснювальна примітка: Це означає, що юрист у всій своїй взаємодії з судами, письмовій чи усній, а також в інструктажі адвоката від імені клієнта повинен поводитися компетентно та чесно.

Юристи повинні служити своїм клієнтам компетентно, старанно, швидко та без будь-яких суперечностей із їхнім обов'язком перед судом. Вони повинні взаємодіяти зі своїми клієнтами без впливу будь-яких інтересів, які можуть суперечити інтересам клієнта, а також із прихильністю та відданістю інтересам клієнта. Юрист повинен добиватися необхідних речей від імені клієнта попри протистояння, перешкоди чи особисту незручність для юриста, а також вживати будь-яких законних та етичних заходів, які можуть бути необхідними для відстоювання інтересів чи прагнень клієнта.

Юристи повинні дотримуватися конфіденційності. Вони також повинні надавати своїм клієнтам усю відповідну інформацію для захисту інтересів цих клієнтів та компетентного консультування їх, за умови дотримання будь-яких законів чи етичних правил, які цьому суперечать.

9. Компетентність

Роботу юриста слід виконувати компетентно і вчасно. Юрист не повинен брати на себе роботу, щодо якої він не має підстав вважати, що її можна виконати у такий спосіб.

Пояснювальна примітка: Як член юридичної професії, юрист вважається обізнаним, кваліфікованим і спроможним здійснювати юридичну практику. Відповідно, клієнт має право припускати, що юрист має здатність і спроможність адекватно займатися всіма правовими питанням, якими слід займатися від імені клієнта, або залучити когось іншого як усередині його фірми, так і поза нею для цього завдання.

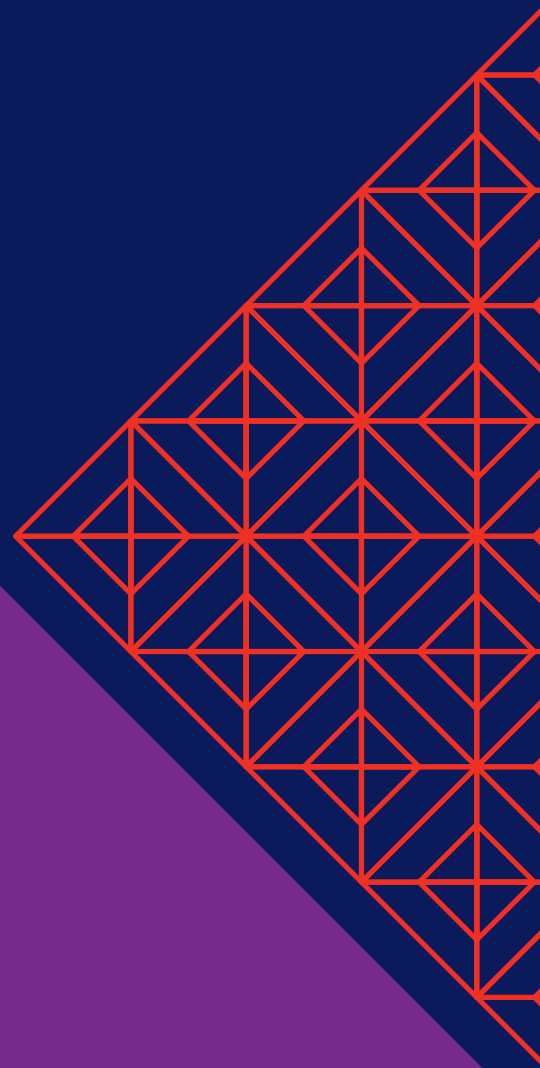
Компетентність заснована як на етичних, так і на правових принципах. Вона передбачає не лише розуміння правових принципів, а й адекватну обізнаність із практикою та процедурами, за допомогою яких можна ефективно застосовувати такі принципи, а також включає компетентні й ефективні стратегії роботи з клієнтами, документацією та практикою.

Юрист повинен враховувати пропозиції клієнта з отримання інших думок щодо складного питання або думок спеціаліста, не вважаючи такі запити проявом браку довіри.

Розгляньмо, як ЮПУТ може сприяти реалізації перелічених вище стандартів правової практики:

- ▶ За допомогою розуміння впливу травми на пам'ять та використання методів опитування, які враховують травму, юристи можуть підтримувати клієнтів у донесенні своїх свідчень і таким чином сприяти належному здійсненню правосуддя та забезпечувати ефективне обслуговування інтересів клієнта.
- ▶ За допомогою розуміння впливу травми на поведінку та розробки практик налагодження довіри й ефективної комунікації з клієнтами юристи можуть забезпечити ефективну допомогу клієнтам протягом усього юридичного процесу.
- ▶ За допомогою розуміння досвіду взаємодії маргіналізованих спільнот з правовими суб'єктами та того, як цей досвід підважує доступ до правосуддя для різноманітних клієнтів, юристи дотримуються обов'язку компетентно представляти клієнтів.
- ▶ За допомогою розуміння та поваги до потреби клієнта у присутності людей, які їх підтримують, на зустрічах юриста з клієнтом юристи можуть почати розробляти правові практики, які сприяють ефективному захисту комунікації між юристом і клієнтом.

РОЗДІЛ 3: НАЙКРАЩІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРАКТИКИ

Юридичні організації, в тому числі неприбуткові організації, відіграють власну роль у сприянні створенню середовища, в якому професіонали-юристи можуть ефективно включати підходи з урахуванням травми у свої практики.

Ми рекомендуємо юридичним організаціям розглянути можливість таких дій:

1. Розбудова міцних мереж взаємодії зі спільнотами, які вони представляють

Для цього юридичним організаціям необхідно наймати на роботу працівників з різноманітними ідентичностями, які представляють спільноти, з котрими працюють ці організації. Для цього також необхідно, щоб юридичні організації ознайомилися з місцевими надавачами послуг, які обслуговують спільноти їхніх клієнтів, зокрема з центрами боротьби з насильством, організаціями житлової підтримки та притулками, медичними експертами та психотерапевтами. Доступні послуги повинні мати мало перешкод, бути інклюзивними та враховувати травму. Юридичним організаціям слід ознайомитися з цими службами та досвідом клієнтів, які їх використовують, і забезпечувати направлення клієнтів у відповідні служби.

Для розбудови міцних мереж також необхідно, щоб юридичні організації мали присутність у спільнотах, де вони працюють. Це може означати відвідування важливих громадських подій на кшталт культурних святкувань, прайдів, протестів або присутність під час масових виселень чи інших важливих для спільноти моментів.

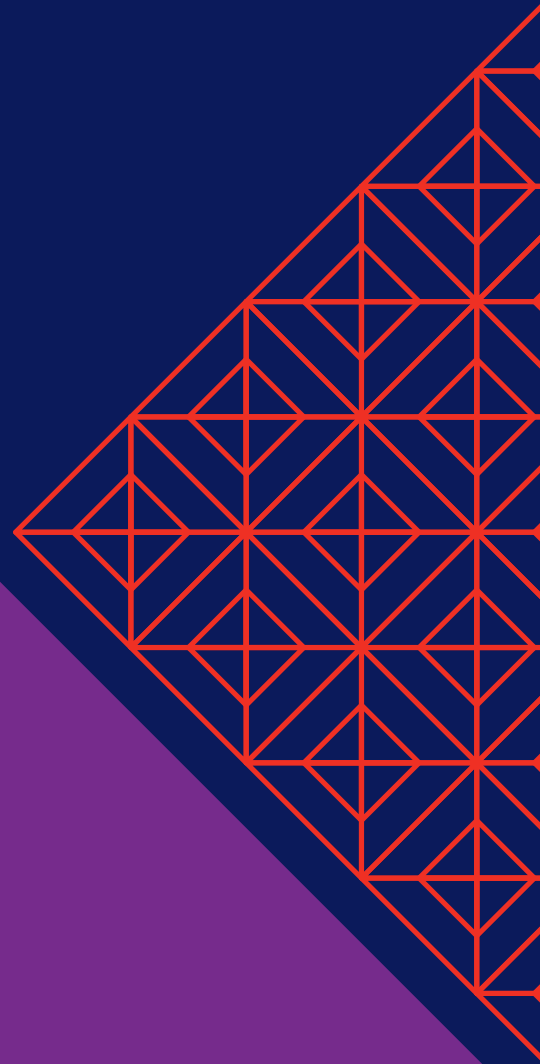
2. Сприяння за допомогою політик, середовищ для навчання та фінансування, за допомогою яких юристи можуть практикувати ЮПУТ.

Політики, покликані знизити навантаження справами та збільшити час, виділений на кожну окрему справу, дозволяють юристам виділяти необхідну кількість часу на надання послуг з урахуванням травми. Навчання може допомогти юристам розвинути ЮПУТ, культурну компетентність і навички представництва розмаїтих клієнтів. Слід виділяти окреме фінансування на клієнтів, яким може знадобитися фінансова підтримка для того, щоб приходити на зустрічі, надсилати документи чи брати участь у провадженнях. Ці витрати слід включати в організаційні бюджети.

3. Убезпечення та планування на випадок непередбачених обставин

може допомогти юристам справлятися зі складними сценаріями, які можуть виникнути під час роботи з клієнтами з розмаїтими потребами. Наприклад, юридичні організації повинні мати визначені процедури на випадок, коли їхнім працівникам повідомляють про занепокоєння щодо безпеки, щоб гарантувати належну реакцію працівників у рамках своїх професійних обов'язків з відповідним захистом інтересів та благополуччя клієнтів. Юридичним організаціям також слід розробити внутрішню процедуру зворотного зв'язку та скарг, яка дозволила б клієнтам висловлювати свої занепокоєння і добиватися змін у законному представництві.

**РОЗДІЛ 4:
РОЗВИТОК
СТОСУНКІВ
МІЖ ЮРИСТОМ
І КЛІЄНТОМ З
УРАХУВАННЯМ
ТРАВМИ**

Консультації, зустрічі та спілкування між юристами та клієнтами часто є досвідом, який справляє великий емоційний вплив на постраждалих. Важливо, щоб юристи взаємодіяли з клієнтами з урахуванням травми й завжди намагалися укріпити відчуття безпеки та суб'єктності. Практики, орієнтовані на безпеку, можуть суттєво знизити ймовірність та наслідки ретравматизації. А практики, орієнтовані на суб'єктність клієнта, можуть повернути йому дешицу відчуття контролю, яке він, імовірно, втратив внаслідок травматичної події. У цьому розділі ми окреслюємо способи включення безпеки та суб'єктності у вашу юридичну практику. Можливо, не всі рекомендації вдасться втілити у вашій практиці, але мета цієї частини – звернути вашу увагу на деякі доведені способи зробити так, щоб законне представництво надавало більшу підтримку клієнтам, які пережили травму.

Проведення зустрічей з урахуванням травми

ПОЗНАЙОМТЕСЯ З КЛІЄНТОМ І ОЗНАЙОМТЕСЯ З ЙОГО ЖИТТЄВИМИ ОБСТАВИНАМИ

Юристи мають обов'язок готуватися до зустрічей із клієнтами, зокрема знати зміст справи клієнта, правові питання, які постають у справі клієнта, та інформацію про шлях клієнта у юридичному процесі. Для постраждалих від травми ще важливіше, щоб юристи приходили на зустрічі підготовленими, аби утверджувати відчуття безпеки та контролю.

ВИЗНАЧТЕ НАЙКРАЩИЙ СПОСІБ СПІЛКУВАННЯ З КЛІЄНТОМ

Для юристів важливо вдумливо ставитися до найкращих способів спілкування з клієнтами, щоб дбати про активне врахування конкретних потреб постраждалого, зокрема його безпеки. Клієнтів завжди слід питати, як можна з ними зв'язуватися, і поважати їхній вибір. Слід завжди уточнювати це й ніколи не виходити з припущення, що електронні листи, телефонні дзвінки та голосові повідомлення є безпечним і зручним варіантом спілкування з вашим клієнтом. Потрібно уникати розмов із клієнтами у присутності інших людей, за винятком випадків, коли, як описано нижче, ця людина є частиною кола піклування клієнта. Не слід обговорювати історію вашого клієнта чи деталі розмов із вашим клієнтом з колегами, якщо це не має безпосередній стосунок до ходу справи. Особливо шкідливо розповідати історії клієнтів, скажімо, колегам чи друзям з метою гумору, розваги чи скарг. Коли це можливо, намагайтеся використовувати зашифровані системи повідомлень на зразок Signal чи ProtonMail. Іноді варто також подумати про надсилання повідомлень, які самознищуються після прочитання.

ОРГАНІЗУЙТЕ ЗУСТРІЧІ З УРАХУВАННЯМ ПОТРЕБ КЛІЄНТА

Домовляючись про зустрічі з клієнтами, враховуйте потреби клієнта та можливі перешкоди для його доступу. Найкраще для цього заздалегідь спитати постраждалого, чи потрібно вдатися до якихось заходів, щоб посприяти створенню комфортного простору для зустрічі. Перша зустріч повинна відбуватися вживу, коли це тільки можливо.

До поширених перешкод для доступу належать:

Безпека

Клієнтів може хвилювати необхідність прийти на місце зустрічі – або через те, що саме місце не є для них безпечним, або через те, що вони можуть переживати, як безпечно добратися до цього місця і при цьому не поставити до відома кривдників або представників влади.

Доступність простору

Клієнти можуть не мати змоги добратися до місця зустрічі, бо воно не відповідає їхнім потребам – наприклад, простір може не бути доступним для маломобільних людей. Подумайте про доступ на візку, кількість сходинок на шляху до офісу, відстань між входом і приміщенням для зустрічі. Простори для зустрічей також повинні мати доступні пристосування для розмаїтих спільнот – наприклад, гендерно інклюзивні туалети та місця для молитв.

Розгляньте можливість аудиту з доступності. Можна скористатися онлайн-інструментами на кшталт [Шаблону аудиту з доступності проєкту «Радикальне мапування доступу»](#) для проведення аудиту вашого простору. Пам'ятайте, що навіть незначні пристосування можуть створити у вашого клієнта враження, що в цьому місці йому раді.

Перешкоди в комунікації

Клієнти можуть стикатися з перешкодами в комунікації, які обмежують доступ до адекватних правових послуг. Клієнти можуть не говорити тою самою мовою, що й надавач послуг, їм може бути важко зрозуміти юридичну термінологію, яка використовується, або у них можуть бути труднощі з комунікацією, пов'язані з фізичною чи інтелектуальною інвалідністю.⁴¹ Юристам слід ознайомлюватися з потребами кожного клієнта й намагатися знижувати перешкоди в комунікації. За загальним правилом, юристи повинні намагатися вживати чіткі та прості формулювання, щоб клієнт міг зрозуміти надану інформацію. Може бути хорошою практикою надавати ключову інформацію у письмовій та усній формі, надаючи клієнту час на обміркування цієї інформації.

Практична порада: Подолання перешкод у комунікації

Перекладачі – У разі залучення перекладачів важливо переконатися, що клієнту комфортно з обраним перекладачем. Можна заздалегідь подбати про різні моменти, створивши мережу перекладачів, яким ви довіряєте, і гарантувати, що вони використовуватимуть правильну термінологію, враховуватимуть травму та матимуть культурну компетентність. Слід звертати увагу на невербальні сигнали вашого клієнта під час перекладу, а якщо вам здається, що клієнт із вами не спілкується відкрито, подумати про можливість зміни перекладача на вашій наступній зустрічі. У разі залучення родича, який може виконувати роль перекладача, слід завжди перевіряти, чи клієнту комфортно мати цього родича у якості перекладача.

Клієнти з інтелектуальною інвалідністю – Під час роботи з клієнтами, які мають інтелектуальну інвалідність, слід намагатися вживати всіх необхідних заходів для того, щоб клієнт міг повідомити про свої пріоритети та вказівки. Різні пристосування, засоби для комунікації та людей для підтримки слід залучати лише для того, щоб сприяти вільній участі клієнта у юридичному процесі – до них не слід вдаватися у рамках загальної практики чи з метою полегшити навантаження на юриста у розумінні клієнта та його пріоритетів.⁴²

Поміркуйте про такі практики:

- ▶ Проявляйте спокій та поважайте міжособистісний простір клієнта.
- ▶ Активно слухайте і звертайте увагу як на вербальну, так і на невербальну комунікацію клієнта. Слід намагатися не перебивати клієнта. Дайте клієнту час і простір для відповіді на питання і будьте готовими до того, що іноді клієнту може знадобитися на відповідь кілька секунд або навіть хвилин.
- ▶ Надавайте клієнту можливість часто робити перерви.
- ▶ Висловлюйтеся короткими і простими реченнями, намагайтеся доносити лише одне повідомлення за раз. Може бути корисно робити паузи між основними ідеями/фразами, щоб дати клієнту час на обміркування. Намагайтеся не ставити абстрактних, метафоричних чи риторичних питань. Важливо також уникати сарказму та перебільшень, адже комунікація може сприйматися буквально. Може бути корисно використовувати візуальні підказки чи засоби (такі як відео, зображення).
- ▶ Залучайте спеціалістів, які можуть допомогти вам зрозуміти, як спілкується ваш клієнт і як найкраще з ними взаємодіяти.
- ▶ Будьте обережними з залученням людей, які надають підтримку. Намагайтеся не говорити прямо до людей, які надають підтримку. Слід завжди прямо спілкуватися з клієнтом і ніколи не ігнорувати клієнта, навіть якщо від імені клієнта переважно говорить людина, яка надає підтримку. Слід також переконатися, що між клієнтом і людиною, яка надає йому підтримку, немає конфлікту інтересів. (Див. також «Залучення мереж підтримки».)

41 У цих рекомендаціях ми використовуємо терміни «фізична інвалідність», «інтелектуальна інвалідність» та «психічна інвалідність» щодо людей, чії потреби з точки зору фізичного, інтелектуального або психічного здоров'я часто залишаються незадоволеними у суспільстві. Ми вважаємо ці терміни найбільш загальноприйнятими, але визнаємо, що термінологія постійно розвивається, і ці терміни можуть не використовувати деякі люди, маргіналізовані на ґрунті інвалідності.

42 Генеральна Асамблея ООН, Конвенція про права осіб з інвалідністю: резолюція / прийнята Генеральною Асамблеєю 24 січня 2007 р., A/RES/61/106, стаття 12, пункт 3.

Ресурсні перешкоди

До ресурсних перешкод можуть належати брак доступу до телефону чи інтернету, який ускладнює комунікацію; брак доступу до автомобіля, віддаленість місця проживання клієнта чи брак коштів на громадський транспорт; фінансові перешкоди, зокрема брак доступу до їжі, одягу, санітарних приміщень. Юристам слід усвідомлювати перешкоди, з якими стикаються їхні клієнти, і те, як ці перешкоди можуть обмежувати участь клієнта у правовому провадженні. Юридичні організації повинні враховувати ці додаткові витрати у своїх бюджетах і намагатися підтримувати клієнтів, які стикаються з фінансовими та іншими ресурсними перешкодами. Переконайтеся, що клієнт знає, що будь-яка надана фінансова чи інша підтримка не обмежує його можливості продовжувати судову справу чи змінювати своє законне представництво.

Суспільні норми та обов'язки

Перешкоди, пов'язані з суспільними нормами та обов'язками, може бути складно врахувати, особливо якщо юрист не є членом спільноти клієнта. Для організацій важливо наймати на роботу розмаїтих працівників, щоб в організації існували розмаїті досвіди та експертні знання, а також проводити навчання для всіх працівників щодо досвіду спільнот, з якими працює організація. Хоча суспільні норми та обов'язки відрізняються у різних спільнотах, існують певні поширені перешкоди, пов'язані з суспільними нормами:

- ▶ Для клієнтів, зокрема жінок, може існувати табу на зустрічі наодинці з юристом іншого гендеру. Для підтримки клієнок, які можуть стикатися з такою перешкодою, намагайтеся надавати юриста за вибором клієнтки. Коли немає можливості дозволити клієнтці обрати юриста, з яким вона хоче працювати, повідомте клієнтці, ким буде її юрист і хто буде в офісі, коли вона прийде. Можливо, попросіть людину того самого гендеру зустріти клієнтку і сказати, що ця людина може взяти участь у зустрічі, якщо від цього клієнтці буде комфортніше. Можна також повідомляти клієнткам, що вони можуть приводити на зустрічі когось для підтримки, якщо бажають, або що зустрічі можна проводити у більш публічному місці. Така практика необхідна у справах, пов'язаних із сексуальним насильством чи іншими злочинами на основі влади.
- ▶ Питання часу та місця зустрічі може виявитися особливо складним для клієнтів, які мають обов'язки з піклування про дітей та родичів — переважна більшість таких клієнтів є жінками. Важливо надавати різні варіанти часу зустрічі, щоб враховувати сімейні та інші обов'язки клієнок, а також створювати для клієнок можливість приводити з собою дітей — але подбайте про те, щоб діти могли проводити час зустрічі десь, де вони не чутимуть суть розмови між вами та клієнткою.

Комфорт

Незручний простір для зустрічі може завадити постраждалим від травми відчувати безпеку та контроль і може вплинути на спроможність постраждалого розповісти свою історію та згадати травматичні події. Юридичним організаціям і юристам слід намагатися створювати комфортні та привітні простори для зустрічей зі зручними місцями для сидіння, чаєм, кавою та перекусками. Простори для зустрічей повинні бути охайними, а документи клієнта повинні зберігатися в безпечному місці. Слід прибрати релігійну символіку, яка може створити у клієнта враження непривітності.

Практична порада

Можливо, варто подумати про проведення зустрічей поза вашим офісом. Може бути краще, якщо ви знайдете місце, де постраждалому буде найбільш комфортно — наприклад, у них вдома чи у громадській клініці. Для днів тривалих інтерв'ю варто також поміркувати, як забезпечити якомога більший комфорт протягом дня: пообідати з постраждалим і надати йому можливість регулярних і тривалих перерв (зокрема й дозволяти клієнту розслабитися/подрімати).

ЧІТКО ПОВІДОМЛЯЙТЕ ДЕТАЛІ ЗУСТРІЧІ

Коли ви визначили деталі зустрічі, важливо чітко повідомити цю інформацію клієнту. Надайте клієнту інформацію про час, місце та тривалість зустрічі. Якщо це можливо, проговоріть з клієнтом, що буде охоплено під час зустрічі та яка мета зустрічі. Можливо, потрібно буде надати чітку інформацію про те, як дістатися до місця або, якщо це онлайн-зустріч, як найкраще підключитися до віртуального простору

зустрічі. Якщо це безпечно, надайте письмову інформацію про зустріч.

ЗАЛУЧИТЬ МЕРЕЖІ ПІДТРИМКИ

Юристи повинні заохочувати залучення наявних мереж, пропонуючи клієнтам приводити на зустрічі та інші юридичні процедури членів сім'ї, родичів і працівників громадської підтримки. Слід також бути готовими зв'язувати клієнтів з доступними та культурно компетентними службами підтримки, які можуть допомогти їм отримати доступ до житла, психологічної допомоги та інших послуг. Потрібно регулярно розглядати можливість використання психологів під час зустрічей та судових проваджень.

Практична порада: Ефективне залучення людей для підтримки

Хоча залучення людей для підтримки – це необхідна складова ЮПУТ, юристам слід мати на увазі сценарій, за якого людина, яка бере участь у зустрічах разом із клієнтом, може не діяти в інтересах клієнта. Радимо добре познайомитися з клієнтом і людиною, яка приходить з ним, перш ніж почати обговорювати справу клієнта. Якщо у вас є будь-які сумніви щодо ролі людини, яка прийшла для підтримки, слід якомога делікатніше спробувати створити простір для того, щоб клієнт міг поговорити з вами без присутності цієї людини. Можете повідомити клієнту, що лише від нього залежить, чи хоче він присутності людини для підтримки на зустрічах, і що ви будете керуватися його вказівками й допомагати йому у якомога чутливіший спосіб. Якщо ви хвилюєтеся за безпеку чи благополуччя клієнта, слід за згоди клієнта зв'язати його зі службами.

Під час залучення мереж підтримки важливо також брати до уваги, що більшість юрисдикцій мають принцип захисту комунікації між юристами та їхніми клієнтами. Це право клієнта запобігати розкриттю змісту спілкування між юристом та клієнтом за різних обставин – передусім якщо надаються правові поради або якщо обмірковується судовий позов.

Юридичну професійну конфіденційність можна призупинити за низки обставин, зокрема якщо зміст комунікації розкривається третій особі. У таких випадках, коли виявлено, що конфіденційність була призупинена, від сторін (зокрема юрист, клієнт або третя сторона) може вимагатися розкриття змісту комунікацій. Однак деякі юрисдикції розробили винятки із цього загального принципу призупинення, в тому числі що конфіденційність зберігається, коли існує «спільний інтерес» у правових порадах чи позові або якщо третя особа сприяє справі судового процесу і при цьому існує очікування конфіденційності.⁴³

Юрисдикції цивільного права зазвичай не мають принципу юридичної професійної конфіденційності, а натомість спілкування між юристами та клієнтами покривається обов'язком юриста дотримуватися професійної таємниці, який може передбачати обов'язки професійної конфіденційності та право відмовлятися давати свідчення чи передавати документи. Ситуації, коли дію таємниці можна призупинити, тут можуть бути набагато жорсткішими, ніж у юрисдикціях звичайного права (тобто професійну таємницю важко ненавмисно призупинити, а в деяких ситуаціях її може бути неможливо призупинити навіть навмисно).

Ми рекомендуємо ознайомитися з правилами конфіденційності між юристом і клієнтом у вашій юрисдикції та розробити підходи для максимізації залучення мереж підтримки, при цьому дбаючи про зацікавленість клієнта у захисті комунікації між юристом і клієнтом. Наприклад, можна попросити людей, які прийшли для підтримки, вийти з кімнати під час надання правових порад чи обговорення початку судового процесу.

БУДЬТЕ НАДІЙНИМИ

Намагайтеся дотримуватися часу, дати та змісту, про охоплення якого ви говорили клієнту, і вибачтеся, якщо запізнюєтеся на зустріч. Пам'ятайте, що хоча для вас це, може, й просто чергова зустріч із клієнтом, для вашого клієнта це, ймовірно, дуже визначальний момент, і він, можливо, готувався до зустрічі тижнями. Якщо вам потрібно змінити дату, час, місце чи цілі зустрічі, попередьте клієнта про це заздалегідь.

⁴³ Див., напр.: Держава проти Сухарева, 205 Ariz. 16 (Ст. App. 2003) – справа, у якій один із батьків, який оплатив законне представництво і мав очевидну батьківську та дорадчу роль, був присутній при тому, що конфіденційність зустрічей виявилася не призупиненою. Аналогічно, у випадку присутності доньки літньої клієнтки, яка обрала адвокатську фірму для своєї матері, привозила її на зустрічі та заспокоювала її, щоб вона могла спілкуватися зі своїми адвокатами, також було виявлено, що конфіденційність не призупинена (Строг проти Корпорації Gen. Motors, 213 A.D.2d 267 (1995)). З іншого боку, коли донька була присутня на зустрічі, але не відіграла роль у донесенні інформації чи захисті інтересів матері, конфіденційність була призупинена (Держава проти Шайр, 850 S.W.2d 923 (Mo. Ct. App. 1993)).

Спілкування з клієнтами з урахуванням травми

ДОКЛАДАЙТЕ ЗУСИЛЬ ДО ПОДОЛАННЯ РОЗРИВУ МІЖ ЮРИСТОМ І КЛІЄНТОМ

Деякі клієнти можуть сприймати юристів, як представників юридичної професії, як неприступних і відсторонених. Між юристом і клієнтом може існувати динаміка влади – непомітна для юриста, але очевидна для клієнта, – що підважує довіру та відчуття безпеки, які можна налагодити між юристами та клієнтами. Поміркуйте про те, як ви приходите на зустрічі з клієнтами, і намагайтеся виглядати відкритими, розслабленими, поводьтеся з клієнтом на рівних. Для цього можна носити скромний одяг, сидіти поруч з клієнтом, а не за столом, і відображати жести та міміку клієнта. Також варто відкрито говорити про те, чого ви не знаєте. Варто підкреслювати, що клієнт є експертом і керує справою, а ви лише надаєте йому підтримку в цьому.

СЛУХАЙТЕ АКТИВНО І НЕ ПЕРЕБИВАЙТЕ

Робота з постраждалими від травми часто займає більше часу й вимагає більше емоційної праці, ніж робота з клієнтами, які не пережили травму. Постраждалим може знадобитися більше часу на пригадування подій або час на роботу з власними почуттями. Частиною процесу ефективної роботи з постраждалими від травми є уважне слухання протягом тривалих періодів часу. Ви можете завдати шкоди, якщо будете дивитися на годинник чи телефон, виглядати незацікавленими, обривати зустрічі або намагатися підганяти клієнта, коли він ще не готовий. Для юристів важливо виділяти у своєму розкладі додатковий час на підтримку клієнтів, які пережили травму. Якщо вам потрібно закінчити зустріч, підкресліть важливість слів постраждалого і чесно скажіть про причину закінчення зустрічі. Поясніть клієнту, що на наступній зустрічі можна буде продовжити з того місця, де ви закінчили.

ВЖИВАЙТЕ ДОРЕЧНУ ТА ІНКЛЮЗИВНУ ЛЕКСИКУ

Термінологія, яку ви вживаєте, повинна бути сучасною та обраною тою спільнотою, яку ви представляєте. Деякі широко вживані терміни можуть вважатися образливими в деяких спільнотах. Найкращий спосіб дізнатися доречну термінологію – розвинути довірливі стосунки зі спільнотою, яку ви представляєте. Однак можна також дослідити широко вживані терміни і перевірити, чи вони доречні. У деяких випадках найкраще спитати клієнта, чи певний термін є доречним, чи є якийсь кращий термін, який ви могли б вживати.

Практична порада: Міркування інклюзивної лексики

- ▶ Для юристів, які працюють мовами, що мають гендеровані займенники, необхідно вживати щодо клієнтів правильні займенники. Юристи не повинні робити припущення про займенники, які вживає щодо себе клієнт. Навмисне або необачне приписування клієнтам неправильного гендеру і неправильне називання їх може становити дискримінаційну поведінку і завжди шкодить благополуччю клієнта. Замість того, щоб питати, які займенники вживає клієнт і яке його ім'я, можна повідомити йому власні займенники та ім'я, яким ви хотіли б, щоб вас називали. Це дає знак клієнту, що тут для нього безпечно називати свої займенники та ім'я. Якщо клієнт повідомить вам свої займенники та ім'я, не можна повідомляти цю інформацію будь-кому іншому без чітко вираженої згоди клієнта. Розкриття ідентичності людини, яка ідентифікує себе як член спільноти ЛГБТКІ+, є дискримінацією, наносить шкоду та може мати серйозні наслідки для благополуччя цієї людини, зокрема для її фізичної безпеки.
- ▶ Трансгендерні клієнти можуть вживати незнайомі вам терміни на позначення своїх анатомічних частин. Дотримуйтеся термінології клієнта, називаючи анатомічні частини, а якщо ви невпевнені, опишіть свою потребу прояснити, що вони мають на увазі під певним терміном.
- ▶ Варто поміркувати про терміни, які ви використовуєте на позначення будинків / громадських просторів / протестів чи інших середовищ, важливих для вашого клієнта та його спільноти. Наприклад, термін «поселення» на позначення громад, де проживають роми, дехто може сприймати як образливий – варто намагатися вживати натомість терміни «громади» або «райони». ⁴⁴

44 Adam Wiess, Stoc. calling places where Roma live "settlements", European Roma Rights Centre (2017) European Roma Rights Centre, <http://www.errc.org/news/stop-calling-places-where-roma-live-settlements>, доступ: 21 березня 2022 р.

- ▶ [Стоунвольський словник термінології](#)
- ▶ [Описовий словник термінів, пов'язаних з питаннями ромів, від Ради Європи \(2012\)](#)

ПРАКТИКУЙТЕ ЕМПАТІЮ

Юристи повинні усвідомлювати свою роль як ключової людини, яка надає підтримку у колі піклування клієнта. Хоча юристи не навчаються надавати емоційну підтримку і повинні робити все можливе, щоб зв'язати клієнта з відповідними службами, може виникнути ситуація, коли юристи повинні вислухати клієнтів. Юристи мають бути готовими проявляти емпатію до клієнтів, давати можливість клієнтам виговоритися й поговорити про вплив травматичної події на їхнє життя. Хоча ви можете й повинні визнавати почуття клієнтів, намагайтеся не говорити, що ви розумієте, що вони пережили. У вас може виникнути бажання поділитися власним досвідом схожої ситуації, але слід завжди усвідомлювати, що це не означає, що ви повністю розумієте їхні почуття: яким би подібним не був досвід клієнта, лише він його пережив.

Всесвітня організація з охорони здоров'я, «[Психологічна перша допомога: посібник для польових працівників](#)» (2011)

СТВОРІТЬ АТМОСФЕРУ, В ЯКІЙ НЕМАЄ МІСЦЯ ДЛЯ ОСУДУ

Усвідомлювати вплив травми на поведінку означає ставити собі за ціль завжди уникати осуду та приймати потреби свого клієнта, навіть якщо вони здаються непослідовними чи контрінтуїтивними.

Практична порада: Робота з викликами у стосунках між юристом і клієнтом

Клієнти, які здаються незговірливими чи агресивними, нечесними, приймають рішення, які здаються контрінтуїтивними, не виходять на зв'язок або то залучаються, то випадають з судового провадження, можуть стикатися з перешкодами в доступі до правосуддя, в тому числі переживати ретравматизацію, бути змушеними реагувати на тривалу складну травму чи травму спільноти або боятися наслідків звернення до суду (наприклад, помсти, порушення своєї приватності). Важливо уникати осуду та визнавати проблеми, з якими можуть стикатися такі клієнти. Намагайтеся залишати свої двері відкритими для таких клієнтів і, якщо вам доведеться закрити їхню справу, намагайтеся співчутливо, чітко та просто повідомляти їм про будь-які майбутні кінцеві строки у їхній справі, причини закриття справи, правові наслідки, а також про те, що вони можуть звернутися до вас, якщо їм буде потрібна допомога у майбутньому або якщо вони передумують. Якщо це безпечно, можете повідомляти цю інформацію усно та письмово, щоб переконатися, що вас зрозуміли. Завжди слід пояснювати, що ви не маєте наміру чинити на них тиск, а прагнете подбати про те, щоб у них була вся необхідна інформація, аби прийняти правильне для себе рішення.

Опитування клієнта та отримання його свідчень

Крім викладених вище загальних підходів до практики, юристам слід використовувати додаткові підходи з урахуванням травми при проведенні опитувань постраждалих від травми. Перед початком опитування згадайте, що:

1. травма впливає на пам'ять;
2. травма впливає на комунікацію; і
3. практики опитування в рамках ЮПУТ можуть допомогти постраждалим пригадувати та комунікувати.

При проведенні опитувань з урахуванням травми:

1. **Коли це можливо, спочатку проводьте коротку зустріч для знайомства**, а потім домовляйтеся про довшу зустріч через кілька днів чи тижнів для отримання свідчень клієнта.
2. **Намагайтеся обмежувати, скільки разів клієнт змушений розповідати свою історію**. Розповіді про травматичний досвід можуть призвести до ретравматизації. Навіть найкраще проведені опитування можуть бути шкідливими для зцілення постраждалого. Юристам слід завжди обмежувати, скільки разів

клієнт змушений розповідати свою історію.

- ▶ Чи містить справа клієнта вже надані свідчення, які ви можете переглянути і поставити додаткові питання?
  - ▶ Чи можете ви натомість попросити клієнта написати заяву або записати інциденти таким чином, щоб це сприяло підтримці його емоційних та інших потреб?
  - ▶ За згоди клієнта можна зробити запис, щоб ви могли його переглядати замість того, щоб просити клієнта повторювати певну інформацію.
  - ▶ Якщо над справою працює більш ніж один працівник, розгляньте можливість запитати клієнта, чи він не проти взяти участь у колективному опитуванні у присутності різних працівників з вашого офісу, постраждалого та людини чи людей, які його підтримують. Це може створити коло підтримки довкола постраждалого, коли він знову переживає травматичний досвід, і може добре спрацювати, коли працівники належать до тої самої спільноти, що й постраждалий.
- 3. Залучайте мережі підтримки та професійних психологів.** Розберіться з правилами юридичної конфіденційності у вашій юрисдикції і намагайтеся забезпечити за бажання постраждалого присутність на зустрічах з вами та іншими правовими суб'єктами людини, яка надає підтримку постраждалому.
- 4.** Завжди пріоритизуйте благополуччя клієнта. Зважайте на вербальні та невербальні сигнали клієнта й у разі потреби пропонуйте зробити перерву або навіть повернутися до опитування пізніше.
- 5.** Застосовуйте метод слідчого опитування про досвід травми (СОДТ):⁴⁵
- ▶ Опитування слід сприймати як можливість для постраждалого виразити всю повноту свого досвіду, в тому числі і вплив цього досвіду на нього. Важливо, щоб постраждалі говорили про емоційний та фізичний вплив події на них і вказували на будь-які чуттєві спогади, які вони можуть пригадати.
  - ▶ Опитування повинне створювати можливість для неперервної оповіді, яку веде і розповідає своїми словами клієнт.
  - ▶ Питання в опитуванні повинні бути відкритими і враховувати вплив травми на пам'ять.
  - ▶ Питання в опитуванні не повинні намагатися заплутати постраждалого чи нав'язати йому лінійний спосіб пригадування.
  - ▶ Питання в опитуванні не повинні бути звинувачувальними.

Які питання варто і не варто ставити під час опитування

ТАК	НІ
✓ Що ви можете мені розповісти про те, що сталося?	✗ Розкажіть мені, що сталося, від початку і до кінця.
✓ З чого ви хочете почати у своїй розповіді?	✗ Що сталося найперше?
✓ Що найбільше виділяється у вашій пам'яті? Що ви не можете забути?	✗ Можете розповісти мені цю історію у зворотному порядку?
✓ Що ви думали і відчували, коли...?	✗ Чому ви не ...? / Чому ви вирішили ...?

45 Russell W Strand, The Forensic Experiential Trauma Interview (FETI), <https://www.mncasa.org/wp-content/uploads/2018/07/FETI-Public-Description.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р.

✓ Чи була якась причина, що спонукала вас розповісти нам про цей випадок сьогодні?

✗ Чому ви не повідомляли про це до сьогодні?

[Успішне опитування жертв з урахуванням травми](#), Міжнародна асоціація начальників поліції

Пояснення юридичного процесу й отримання вказівок від клієнта

Юридична практика з урахуванням травми передбачає, що юристи глибоко розумітимуть різноманітні потреби, пріоритети та занепокоєння клієнтів і активно залучатимуть клієнтів до прийняття рішень щодо їхніх правових інтересів. Під час пояснення юридичного процесу та отримання вказівок від клієнтів юристи можуть стикатися з низкою викликів. Клієнт може спочатку не висловлювати відкрито, яких засобів правового захисту він прагне. Це може бути пов'язано з браком розуміння доступних варіантів, браком довіри до правової системи, зокрема й до власних законних представників, або ж клієнт може хвилюватися через ризики та наслідки, про які він вам прямо не повідомляє.

Щоб подолати ці перешкоди і надати клієнту якісні поради:

Намагайтеся **зрозуміти пріоритети клієнтів** і ставте під сумнів власні припущення про те, що клієнти можуть хотіти отримати від певного процесу. Розуміння пріоритетів клієнта передбачає відкриті питання й уважне слухання, а також знайомство з клієнтом та його досвідом. Якщо це безпечно, намагайтеся зрозуміти:

- ▶ У якій ситуації проживає ваш клієнт? Чи почувається він комфортно і в безпеці у себе вдома?
- ▶ Чи є у нього люди, для яких він є піклувальником і які від нього залежать?
- ▶ Чи має клієнт які-небудь занепокоєння щодо безпеки чи ризиків для нього самого чи людей, які від нього залежать?
- ▶ Чи стикається він із якими-небудь фінансовими перешкодами? Чи переживає він через можливість втратити роботу або джерело доходу?
- ▶ Чи був у нього досвід взаємодії з правовою системою, а якщо так, то як він ставиться до цього досвіду?

Намагайтеся **провести дослідження щодо всіх можливих правових шляхів**, перш ніж надавати поради, та розгляньте всі складові судового провадження, зокрема:

- ▶ Чи буде клієнт мати процесуальну правоздатність у певному провадженні?
- ▶ Чи існують які-небудь перешкоди для прийнятності, які можуть виникнути у провадженні?
- ▶ Які типи доказів доведеться надати клієнту і як це вплине на його благополуччя чи приватність?
- ▶ Які засоби правового захисту надає кожен вид провадження і які засоби правового захисту не є доступними?
- ▶ Яка процедура забезпечення виконання рішення?

При обговоренні ймовірності успіху кожного правового шляху намагайтеся **окреслити як правові, так і практичні міркування**.

Правові міркування:

- ▶ Яка ймовірність, що ви виграєте справу і доб'єтеся засобів правового захисту, яких прагне клієнт? Візьміть до уваги історію судових органів у питанні призначення певних засобів правового захисту; правові перешкоди та перешкоди для прийнятності, які вам доведеться подолати, та ймовірність успіху в цьому; типи доказів, які потрібно надати, і труднощі, з якими ви зіткнетеся в отриманні та донесенні цих доказів.
- ▶ Яка ймовірність, що у справі буде подано апеляцію, і які показники успішності апеляцій?
- ▶ Яка ймовірність, що відповідні органи виконають рішення суду? Обміркуйте кроки, які потрібно буде зробити вам і вашому клієнту, щоб забезпечити виконання рішення.

Практичні міркування:

- ▶ тривалість і вартість процесу, включно з апеляціями та виконанням рішення;
- ▶ міркування безпеки, зокрема безпеки залежних осіб; для деяких клієнтів слід також враховувати безпеку домашніх тварин, до яких клієнт має прив'язаність;
- ▶ стрес та інші види емоційного впливу, зокрема ретравматизація або розчарування результатом процесу;
- ▶ інтереси приватності, зокрема виклики, пов'язані з правилами доказування (наприклад, перехресний допит, розкриття медичних звітів), та будь-яка потенційна негативна суспільна стигматизація, негативний розголос чи харасмент, якщо судовий процес набуде широкого розголосу.

Для ефективного й цільового надання рекомендацій намагайтеся **зрозуміти ширший суспільний, економічний та правовий контекст, який може вплинути на вибір та досвід вашого клієнта**. Така практика особливо важлива для юристів, які працюють з постраждалими від гендерно зумовленого насильства, расіалізованими спільнотами, клієнтами зі спільноти ЛГБТКІ+ та клієнтами, які є криміналізованими чи не мають імміграційного статусу.

- ▶ Розберіться, як маргіналізація може обмежувати вибір вашого клієнта з правової чи практичної точки зору.
- ▶ Намагайтеся знайти способи обійти обмеження, пріоритизуючи безпеку та суб'єктність.
- ▶ Надавайте практичні поради, окреслюючи ризики, пов'язані з вибором певного правового шляху.
- ▶ Зв'яжіть клієнта зі службами підтримки, які можуть задовольнити деякі з його потреб паралельно або замість відповіді системи правосуддя чи правової системи.

Ресурс: Рівність і недискримінація в Росії: посібник з найкращої практики для адвокатів, Equal Rights Trust (2017)

Практична порада: Робота з криміналізованими клієнтами

Клієнти, які підлягають криміналізації у зв'язку з участю у секс-роботі, вживанням криміналізованих речовин чи імміграційним статусом, стикаються з додатковими перешкодами в доступі до правосуддя. Робота з криміналізованими клієнтами вимагає від юристів надання клієнтам практичних і реалістичних порад щодо можливого впливу на них заяви про злочин чи участі у судовому провадженні. Юристи повинні:

- ▶ Бути чесними та чітко пояснювати клієнтам правові виклики, з якими вони можуть зіткнутися.
- ▶ Надавати практичні поради про те, як клієнти можуть отримати доступ до правосуддя без ризику криміналізації, зокрема про те, яку інформацію слід повідомляти поліції і яку інформацію слід приховувати, а також, якщо такий варіант існує, про процедуру повідомлення від третьої сторони чи анонімного повідомлення.⁴⁶ Ваші поради повинні зосереджуватися на задоволенні потреб клієнта. Наприклад:
  - Якщо постраждалий переживає за власну безпеку, можливо, варто зосередитися на допомозі йому з отриманням охоронного ордеру, який може бути більш вчасною і доступною реакцією, ніж кримінальне переслідування. Слід пояснити клієнту процедуру отримання охоронного ордеру та чітко викласти, як можна подати заяву без розкриття інформації, яка може створити ризик криміналізації (наприклад, про вживання речовин, про природу стосунків зі зловмисником).
  - Слід розглянути, чи у вашій юрисдикції постраждалі можуть отримувати статус жертви без подачі скарги в поліцію. Статус жертви може допомогти постраждалим отримати фінансову підтримку, послуги з підтримання благополуччя, притулок та інші необхідні послуги для втечі від насильства.⁴⁷
  - Можливо, варто також розглянути альтернативні способи подачі заяви, такі як анонімні заяви чи подача заяв від третьої сторони.
- ▶ Якщо ваш клієнт не може отримати доступ до державних послуг, потрібно докласти всіх зусиль, щоб зв'язати його з громадськими службами, які можуть задовольнити незадоволені потреби постраждалого.

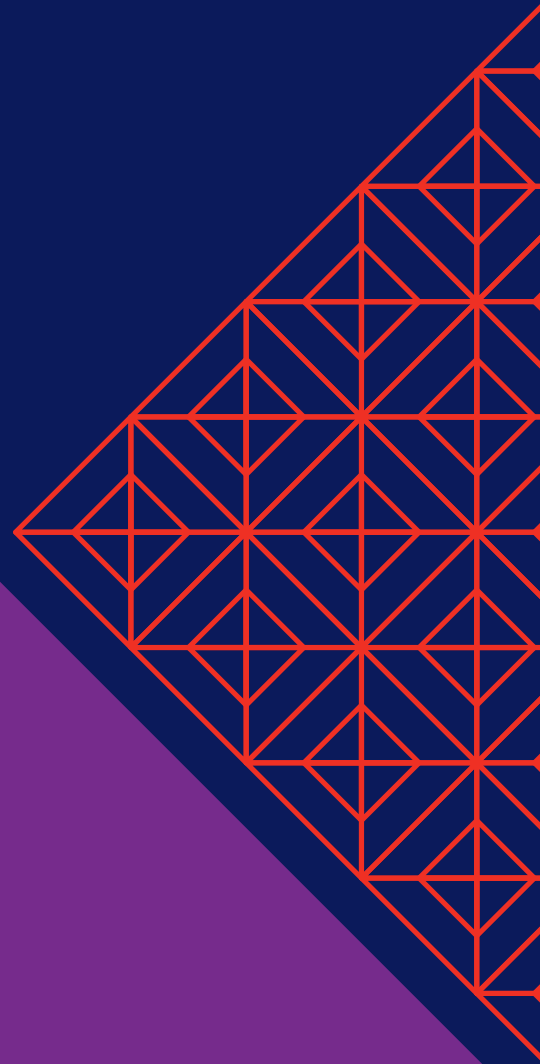
Тамар Деканосідзе, «Гендерно зумовлене насильство щодо секс-працівниць та перешкоди в доступі до правосуддя: міжнародні стандарти та досвід у Грузії» (2018)

Поважайте рішення клієнта, навіть якщо справа має суттєву стратегічну цінність. Ваша роль – надати клієнту відповідну інформацію для прийняття рішення, а вже від вашого клієнта залежить прийняття рішення, яке є правильним саме для нього.

⁴⁶ Рада Європи, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, листопад 2014, ISBN 978-92-871-7990-6, стаття 55.

⁴⁷ Рада Європи, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, листопад 2014, ISBN 978-92-871-7990-6, стаття 18(4).

**РОЗДІЛ 5:
ПІДТРИМКА
КЛІЄНТА
ПРОТЯГОМ
ЮРИДИЧНОГО
ПРОЦЕСУ**

Наріжним каменем підходів з урахуванням травми є сприяння створенню середовища, в якому постраждали не підлягають подальшій травматизації. Як було окреслено вище, ретравматизація під час судового провадження є поширеною серед постраждалих від травми та зростає на перетині різних форм маргіналізації. Частково це відбувається через те, що шкідливі юридичні практики часто закорінені в стереотипах про постраждалих від порушень прав людини, пов'язаних із гендером, расою, релігією, інвалідністю чи ЛГБТКІ+ ідентичністю постраждалого. Юристи можуть відігравати важливу роль у захисті безпеки, суб'єктності та правових інтересів клієнтів шляхом активного відстоювання прав і потреб клієнта протягом усього судового провадження – від розслідування до виконання рішень.

Підтримка клієнтів під час розслідувань

Розслідування, особливо кримінальні, можуть бути основним місцем ретравматизації для постраждалих від порушень прав людини. Найбільш імовірною вона є у разі існування недовіри між спільнотою постраждалого та поліцією чи іншим органом розслідування, а також тоді, коли розслідування сповнене стереотипів та упереджень. Юристи, які представляють постраждалих від порушень прав людини, можуть відігравати важливу роль у відстоюванні прав своїх клієнтів під час процесів розслідування, прокурорських рішень та суду.

У цьому розділі ми зосереджуємося на тому, як юристи можуть відстоювати права своїх клієнтів під час розслідувань, адже саме розслідування мають особливо негативний вплив на постраждалих від травми. Однак юристам слід усвідомлювати, що подібні практики та підходи наявні і в інших частинах провадження, в тому числі у прокурорських рішеннях та під час суду. Юристи повинні розробляти підходи, пристосовані до контекстів, у яких вони працюють, щоб ефективно відстоювати інтереси своїх клієнтів.

Для ефективної підтримки клієнтів під час розслідувань ми рекомендуємо:

- 1. Бути завжди присутніми** під час взаємодії вашого клієнта з суб'єктами правової системи: поліцією, прокурорами, суддями чи медиками. Ми рекомендуємо за згодою клієнта добиватися своєї присутності під час усіх таких процесів:
  - ▶ заява про злочин;
  - ▶ допити в поліції;
  - ▶ інформаційні сесії в поліції;
  - ▶ перегляд та підписання свідчень;
  - ▶ допити прокурорів;
  - ▶ медичні обстеження й експертизи (коли це доречно);
  - ▶ обговорення врегулювання;
  - ▶ слухання (у тому числі коли ви не представляєте сторону провадження, тобто у кримінальних процесах загального права).

Потрібно намагатися не залишати клієнта наодинці на будь-якому етапі процесу. Якщо вам потрібно вийти з кімнати під час допиту, слід наполягати на паузі у допиті й на тому, щоб ваш клієнт не залишався у присутності поліціанта. Якщо вам потрібно вийти з кімнати під час фізичних обстежень, слід залишатися неподалік і подбати про те, щоб постраждалий міг зв'язатися з вами у будь-який момент під час обстеження. В ідеалі варто залишатися на відстані поклику від місця обстеження.

- 2. Розуміти права вашого клієнта, найкращі практики розслідування та виклики, з якими ваш клієнт, ймовірно, зіткнеться** під час взаємодії з різними установами.

Потрібно розуміти права вашого клієнта як у національних, так і в міжнародних правових інструментах.

- ▶ Ознайомтеся з міжнародними правами людини, які повинні захищати всі держави (наприклад, заборона тортур).
- ▶ Існують дев'ять основних інструментів з прав людини.⁴⁸ Які інструменти актуальні для справи

48 United Nations, The Core International Human Rights Instruments and their monitoring bodies, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/>

вашого клієнта? Чи ратифікувала держава відповідні інструменти? Які права має ваш клієнт згідно з відповідними інструментами? Які обов'язки мають органи державної влади? Які загальні коментарі були розроблені органами нагляду для окреслення обов'язків згідно з інструментами з прав людини?

- ▶ Яким із дев'яти договірних органів з прав людини держава, у якій ви працюєте, погодилася надати повноваження у постановленні судових рішень щодо індивідуальних скарг? (Див. вибірково ратифікацію протоколів для кожного договору)
- ▶ Які регіональні інструменти держава частково ратифікувала (наприклад, Європейську конвенцію з прав людини)? Які права та обов'язки визначені цими інструментами?

Крім знання про законні права вашого клієнта згідно з правовими інструментами та прецедентним правом, варто також розібратися, чи існують:

- ▶ кодекси поведінки для ліцензійних професій на кшталт психологів, медсестер-обстежувачок, адвокатів, лікарів, медіаторів/переговорників тощо; або
- ▶ процедури скарг на поліцію, медиків чи юридичних спеціалістів.

Потрібно бути готовими посилатися на ці документи, вимагати, щоб їх дотримувалися, і, коли це необхідно, подавати скарги проти юридичних і медичних спеціалістів.

Коли національні стандарти не є достатніми, варто також ознайомитися з найкращими міжнародними практиками, щоб заохочувати національних суб'єктів дотримуватися стандартів найкращих практик.

- ▶ [Міжнародна асоціація начальників поліції](#) надає репозиторій ресурсів про найкращі практики розслідування та поліціювання для низки різних злочинів, у тому числі сексуального насильства та злочинів на ґрунті ненависті.
- ▶ [Королівська прокурорська служба Великої Британії](#) виставила свої керівні документи у відкритий доступ. У Керівництві з судового переслідування окреслені найкращі практики з низки питань, які можуть виникнути під час роботи з жертвами травми.
- ▶ Американська асоціація психологів, «[Етичні принципи психологів та кодекс поведінки](#)» (2003 р. з доповненнями у 2010 та 2017 рр.)

Юристам слід намагатися зрозуміти перешкоди в доступі до правосуддя, з якими стикаються спільноти, що з ними працюють ці юристи. Найкращий спосіб це зробити – це познайомитися зі спільнотою та брати участь у громадських активностях. Можна також краще зрозуміти досвід певної спільноти, почитавши звіти громадських організацій чи розпитавши своїх клієнтів про їхній досвід. Зокрема, ми рекомендуємо подумати:

- ▶ чи існують повідомлення про дискримінацію чи насильство щодо певної спільноти з боку органів влади;
- ▶ чи ефективно розслідуються та судяться злочини, про які повідомляють члени цієї спільноти, та чи виконуються щодо них рішення суду;
- ▶ чи існують стереотипи, хибні уявлення та упередження щодо цієї спільноти у суспільстві, які відображаються в поведінці правових суб'єктів;
- ▶ чи заява про злочин піддасть клієнта ризику криміналізації або насильства з боку органів влади.

Ресурс: Європейський центр прав ромів та Справедливі суди, «[Відмова у правосудді: роми у системі кримінального правосуддя](#)» (2021)

3. **Втручатися у випадках, коли слідчі покладаються на шкідливі чи ретравматизуючі практики.** Хоча практики розслідування суттєво відрізняються у різних юрисдикціях та залежать від жертви та злочину, нижче ми наводимо деякі поширені шкідливі практики, як вимагають від юристів втручання

для захисту законних інтересів та благополуччя клієнтів..

Поширені шкідливі, дискримінаційні чи інші незаконні слідчі практики:

Слідчі відмовляються відкривати чи проводити ефективне розслідування. Державні органи влади мають законний обов'язок проводити ефективне розслідування щоразу, коли існують обґрунтовані підстави підозрювати скоєння злочину⁴⁹. У випадках гендерно зумовленого насильства держави зобов'язані за міжнародним правом діяти з належною ретельністю для запобігання злочинам, розслідування та покарання винних.⁵⁰ За Європейською конвенцією з прав людини, держави мають конкретний обов'язок запобігати насильству на ґрунті ненависті та розслідувати дискримінаційні мотиви, коли існує *prima facie* основа припускати, що насильство керувалося мотивами ненависті.⁵¹

Обов'язок проводити ефективне розслідування вимагає, щоб органи влади швидко розпочинали розслідування, опитували постраждалі сторони, обстежували місце злочину, допитували свідків і обвинуваченого, якщо така особа відома, а також ретельно аналізували й оцінювали всі зібрані докази та свідчення.⁵² Порушувати обов'язок державних органів влади проводити ефективне розслідування можуть такі практики:⁵³

- ▶ відмова у відкритті розслідування через брак фізичних доказів чи брак підтвердження скарги постраждалої сторони з боку свідків;
- ▶ відмова у прийнятті скарги через те, що слідчі вважають вплив злочину недостатнім, щоб варто було проводити розслідування;⁵⁴ або
- ▶ відігравання ролі медіаторів та відстоювання необхідності для постраждалих від насильства пробачити винуватця (наприклад, змушування постраждалої від домашнього насильства повернутися до партнера, який над нею знущається).⁵⁵

Слідчі використовують **дискримінаційну або неінклюзивну лексику**. Лексика вважається дискримінаційною, коли:

- ▶ термінологія, яка вживається, вважається принизливою для певної спільноти;
- ▶ вона натякає на неповноцінність чи ґрунтується на історичних або сучасних стереотипах;
- ▶ вона не враховує те, як ідентифікує себе постраждалих, зокрема обране ним ім'я та займенники.

Слідчі **вдаються до принизливої поведінки чи харасменту**, зокрема:

- ▶ мстяться за подачу скарги тому, хто подав скаргу, або його сім'ї;
- ▶ проводять обшук або дозволяють проводити обшук у принизливий чи нечутливий спосіб – обшуки можуть бути принизливими, якщо їх проводять у публічному просторі; якщо від людини, яку

49 Див.: *Ассенов та інші проти Болгарії*, Європейський суд з прав людини, Заявка № 24760/94, 1998, параграф 102.

50 Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW), Загальні рекомендації CEDAW №№ 19 і 20, прийняті на Одинадцятій сесії, 1992 (містяться у Документі А/47/38), 1992, А/47/38, параграф 9.

51 Див., напр.: *Сабаліч проти Хорватії*, Європейський суд з прав людини, Заявка № 50231/13, 2021 р., параграф 105.

52 Див., напр.: *Х та У проти Грузії*, Комюніке № 24/2009, UN Doc. CEDAW/C/61/D/24/2009 (2015); див. також: *В.П.П. проти Болгарії*, Комюніке № 31/2011, UN Doc. CEDAW/C/53/D/31/2011 (2012), параграф 9.5 [Комітет дійшов висновку, що у даній справі Держава частково не вжила позитивних заходів за статтею 2 (b) Конвенції для прийняття адекватних положень кримінального права з метою ефективного покарання за зґвалтування та сексуальне насильство і застосування їх на практиці шляхом ефективного розслідування та судового переслідування винуватця.] Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації (CERD), Загальна рекомендація CERD XXXI із запобігання расової дискримінації в адмініструванні та функціонуванні системи кримінального правосуддя, 2005, параграф 11. [Відповідні служби повинні отримати вказівку приймати жертв расистських дій у поліцейських відділках у задовільний спосіб, щоб скарги записувалися негайно, розслідування проводилися без затримки, ефективно, незалежно та незаангажовано, а документи у справах, пов'язаних із расистськими чи ксенофобськими інцидентами, зберігалися і включалися в бази даних.]

53 Див. загалом: Tamar Dekanosidze, *The Administration of Justice on Crimes of Sexual Violence Against Women in Georgia*, Council of Europe (2020) <https://rm.coe.int/sexual-violence-research-eng/1680a17b78>, доступ: 21 березня 2022 р.

54 Див.: *В.К. проти Болгарії*, Комюніке № 20/2008, UN Doc. CEDAW/C/49/D/20/2008 (2011); див. також: *Ісату Джаллов проти Болгарії*, Комюніке № 32/2011, UN Doc. CEDAW/C/52/D/32/2011 (2012).

55 Див., напр.: Ангела Гонсалес Карреньо проти Іспанії, Комюніке № 47/2012, UN Doc. CEDAW/C/58/D/47/2012, (2014), параграф 9.4 [Комітет робить спостереження, що під час застосування режиму визначених у судовому порядку відвідин основною метою як судової влади, так і соціальних служб і експертів з психології була нормалізація стосунків між батьком і донькою, попри застереження, висловлені цими двома службами щодо поведінки Ф.Р.С. Відповідні рішення не виказують зацікавленість цих органів влади в оцінці всіх аспектів користі чи шкоди застосованого режиму для дитини. [...] Усі ці елементи є проявами моделі дій, яка є реакцією на стереотипне уявлення про права на відвідини на основі формальної рівності, що у даній справі надавало чіткі переваги батькові, попри його насильницьку поведінку, та применшувало становище матері та доньки як жертв насильства, ставлячи їх у вразливу позицію. У зв'язку з цим Комітет нагадує, що у питаннях опікунства над дитиною та прав на відвідини слід піклуватися передусім про інтереси дитини, а також що національні органи влади, приймаючи рішення з цього приводу, повинні брати до уваги існування контексту домашнього насильства.]

обшукують, вимагають тривалий час перебувати оголеною; якщо людині, яку обшукують, не надають можливості обрати гендер людини, яка її обшукує; якщо обшук є агресивним чи інтрузивним без необхідності;

- ▶ примушують затриманих голити голову чи здійснювати інші модифікації тіла;
- ▶ забороняють використання гендерно стверджувальних предметів та лікарських процедур;
- ▶ примушують затриманих проходити аналізи на ІПСШ;
- ▶ ставлять недоречні питання про сексуальну історію, особисте життя чи життєві вибори постраждалого – до недоречних питань можуть належати питання про анатомію, хірургічні процедури чи сексуальну поведінку постраждалого, за винятком випадків, коли це необхідно для встановлення складових скоєного злочину.

Слідчі **покладаються на міфи та стереотипи** під час допиту постраждалих. Типи міфів, поширених у розслідуваннях, є численними та різноманітними залежно від типу злочину, юрисдикції та ідентичностей постраждалого. Гендеровані міфи та стереотипи визнані шкідливими, дискримінаційними та становлять перешкоду для належного здійснення правосуддя. Судові органи встановили, що гендерно зумовлені стереотипи є незаконними, та відзначили важливість активного спростування стереотипів.⁵⁶ Юристам слід ознайомитися з поширеними міфами й бути готовими до їх спростування, якщо вони виникнуть у процесі розслідування. Розгляньте такі поширені міфи, які виникають у справах про сексуальне насильство:

- ▶ **Постраждала подавала сигнали про згоду шляхом кокетливої поведінки, одягу чи згоди поїхати до будинку злочинця / згоди на попередню сексуальну активність.** Цей міф є обвинуваченням жертви й накладає гендеровані очікування на поведінку постраждалих. Крім того, він припускає, що людина не може змінити свою думку чи по-різному сприймати різні сексуальні активності.
- ▶ **Справжня» постраждала від сексуального насильства опиралася б.** Цей міф ґрунтується на дезінформації та браку знань про те, як травма впливає на мозок. Він заснований на припущенні, що всі постраждалі від сексуального насильства реагують однаково, і залежить від нарративу про «ідеальну жертву», згідно з яким постраждалі від сексуального насильства повинні виглядати, діяти та реагувати в суспільно прийнятний спосіб, щоб їм вірили.
- ▶ **Постраждала, яка не може описати деталі чи послідовність нападу, бреше.** Цей міф також ґрунтується на браку знань про те, як травма впливає на пам'ять.

Ресурс: «Зґвалтування та сексуальні злочини – Додаток А: Боротьба з міфами та стереотипами про зґвалтування», Правовий посібник щодо сексуальних злочинів, Британська королівська служба прокурорів (2021)

Слідчі вимагають від постраждалих **брати участь у шкідливих слідчих практиках**. До шкідливих слідчих практик належать такі:

- ▶ Примушення постраждалих проходити **обстеження на поліграфі** чи інших «детекторах брехні». Обстеження на поліграфах чи інших детекторах брехні залякують постраждалих і можуть призвести до ретравматизації. Такі слідчі методи посилюють занепокоєння постраждалих щодо того, що правові суб'єкти можуть не повірити в їхній досвід чи травму. У багатьох юрисдикціях законодавство забороняє слідчим вимагати від постраждалих від сексуального насильства участі в обстеженнях на детекторах брехні.⁵⁷
- ▶ Вимагання від постраждалих **приходити на місце злочину**, щоб продемонструвати, де відбувся інцидент, або сфотографуватися, вказуючи на місце інциденту. Така практика може сильно ретравматизувати постраждалого від травми, і до неї слід вдаватися лише у вкрай виняткових обставинах після отримання експертних рекомендацій медичного спеціаліста та за умови залучення

56 Див., наприклад: Р.П.Б. проти Філіппін, Комюніке № 34/2011, UN Doc. CEDAW/C/57/D/34/2011 (2014), у якому Комітет CEDAW підтвердив, що міфи та стереотипи у судочинстві впливають на право постраждалого на справедливий суд, і закликав державу забезпечити, щоб усі кримінальні провадження щодо сексуального насильства були вільними від гендерованих стереотипів; див. також: Константін Маркін проти Росії, Заявка № 30078/06 (ЄСПЛ, 22 березня 2012), параграф 142-143; Карен Таяґ Вертідо проти Філіппін, Комюніке № 18/2008, UN Doc. CEDAW/C/46/D/18/2008 (2010) [У зв'язку з цим Комітет наголошує, що в законі чи у практиці не повинно бути припущення, що жінка дає згоду, бо фізично не опирається небажаній сексуальній поведінці, незалежно від того, чи винуватець погрожував застосувати фізичне насильство чи застосував його.]

57 Див., наприклад: National Sexual Violence Resource Centre, Legislation Regulating Polygraph Use, <https://www.nsvrc.org/legislation-regulating-polygraph-use>, доступ: 21 березня 2022 р.

відповідних механізмів підтримки під час відвідин місця злочину.

- ▶ Піддавання постраждалих **непотрібним психологічним обстеженням** чи медичним експертизам після сексуального насильства. (Див. «Підтримка клієнтів під час медичних обстежень».)
- ▶ Вимагання **надто нав'язливого розкриття медичних чи інших особистих записів**. (Див. «Захист інтересів вашого клієнта щодо його приватності».)

Слідчі **не беруть до уваги вплив травми** при проведенні допитів. Слідчі не беруть до уваги вплив травми, коли вони:

- ▶ вимагають, щоб постраждалі проходили багато допитів, часто з різними слідчими;
- ▶ вимагають, щоб постраждалі повторювали свою розповідь багато разів, пригадували події в хронологічному порядку чи повторювали їх у зворотному порядку;
- ▶ примушують постраждалих продовжувати відповідати на питання, навіть коли вони явно переживають стрес;
- ▶ не надають регулярні перерви чи інші необхідні речі;
- ▶ ставлять питання, покликані заплутати постраждалих, щоб перевірити правдивість їхніх заяв;
- ▶ дозволяють винуватцям бути присутніми під час допиту чи влаштовують очну ставку між постраждалими та винуватцями.

Слідчі **вносять зміни у свідчення постраждалих**. Необхідно перечитувати заяву разом із постраждалим перед підписанням і оскаржувати будь-які зміни, непослідовності чи прогалини у свідченнях (наприклад, применшення важливості інциденту чи його впливу на постраждалого).

Слідчі **не комунікують із постраждалим регулярно й ефективно**.

Підтримка клієнтів під час медичних обстежень

Медичні обстеження можуть бути корисними у судових провадженнях, якщо їх проводити з урахуванням травми та відповідно до провідних медичних практик. Коли медичні обстеження не є необхідними, коли їх використовують для того, щоб поставити під сумнів досвід постраждалого, коли вони надто інтрузивні або принизливі, вони можуть стати ще одним моментом ретравматизації у провадженні. Крім того, такі види медичних обстежень є незаконними та можуть порушувати права людини, зокрема заборону тортур, принизливого чи нелюдського поводження, а також заборону дискримінації.

У цьому Посібнику ми окреслюємо деякі з найважливіших способів для юристів відстоювати права своїх клієнтів, аби судово-медичні експертизи щодо сексуального насильства та психологічні обстеження проводилися лише за необхідності та за найвищими стандартами турботи про пацієнтів, а також щоб правові суб'єкти ефективно використовували результати таких обстежень. Обмеження обсягу цього Посібника не дозволяють надати детальний огляд найкращих практик проведення медичних обстежень. Однак усі юристи з прав людини повинні бути ознайомленими з найсучаснішими медичними практиками, щоб ефективно відстоювати права своїх клієнтів.

[Посібник штату Індіана з судово-медичної експертизи дорослих пацієнтів та підлітків, які пережили сексуальне насильство \(2019\)](#)

Судово-медична експертиза у зв'язку з сексуальним насильством

Коли слід клопотати про проведення судово-медичної експертизи щодо сексуального насильства («СМЕСН»)?

- ▶ СМЕСН слід проводити залежно від кожного конкретного випадку, і не повинно бути загального правила, що вимагає проведення СМЕСН без уваги до конкретного досвіду постраждалого.

- ▶ СМЕСН слід проводити лише після того, як постраждалому чітко пояснили мету обстеження.
- ▶ Зазвичай СМЕСН не слід проводити, якщо після випадку насильства пройшло три чи більше тижнів. У деяких юрисдикціях СМЕСН не проводять, коли після випадку насильства пройшло понад 7–9 днів.⁵⁸
- ▶ Коли основне питання, щодо якого ведуть спір сторони провадження, полягає в тому, чи постраждалий погодився на сексуальну активність, а постраждалий не скаржиться на біль, кровотечу, печіння чи чутливість і ніяк не натякає на те, що винуватець вдавався до фізичної сили, СМЕСН може бути непотрібною. Слід намагатися зрозуміти, які саме докази слідчі сподіваються зібрати, і звертатися до посібників з найкращої медичної практики для оцінки того, чи такі докази, власне, можна зібрати за допомогою СМЕСН.
- ▶ У деяких контекстах, коли існує достатньо доказів на підтвердження всіх складових злочину, може бути непотрібно змушувати постраждалого проходити СМЕСН.

Як слід проводити СМЕСН?

Поінформована згода

Постраждалого ніколи не можна змушувати проходити СМЕСН, і слідчі або юристи не повинні йому погрожувати чи примушувати його. Постраждалим слід пояснити мету кожної процедури під час обстеження чіткими та простими словами, а також надати йому можливість надавати згоду протягом обстеження на кожну окрему процедуру.⁵⁹ Для поінформованої згоди необхідно, щоб слідчі чітко пояснили, що постраждалий має право не надавати згоду і не зобов'язаний за законом проходити СМЕСН.

Існує багато причин, чому постраждалі від порушень прав людини можуть відмовитися проходити СМЕСН чи інше обстеження. До таких причин належать: зневажлива чи осудлива поведінка медиків, які проводять обстеження, або негативна взаємодія з медиками; культурна стигматизація; релігійні переконання; страх ретравматизації; сором; недовіра до медиків. Юристи повинні бути готовими оскаржувати негативні припущення, які слідчі та правові суб'єкти можуть зробити на ґрунті відмови постраждалого проходити медичне обстеження. Відмова постраждалого не має бути причиною припинення розслідування, невисунення звинувачень або висновків, що постраждалий не заслуговує на довіру.

Конфіденційність

Постраждалим слід чітко та просто пояснювати, як буде зберігатися зібрана інформація, для кого вона буде доступна і коли її знищать. Постраждалі повинні чітко розуміти межі конфіденційності, зокрема випадки, коли медичні експерти можуть бути змушені розкрити конфіденційну інформацію третім сторонам.⁶⁰ Слідчі можуть не надавати цю інформацію з власної ініціативи, і юристи повинні активно намагатися зрозуміти, як буде поширюватися ця інформація.

Експертні знання медика

Медики, які проводять СМЕСН, повинні мати відповідну підготовку та повноваження проводити судово-медичну експертизу, а також проводити практику з урахуванням травми та з культурною чутливістю. Радимо намагатися побудувати мережу медичних експертів у вашому регіоні, які працюють з урахуванням травми, та вимагати, щоб слідчі органи використовували конкретних медичних експертів.

- ▶ Постраждалі повинні мати змогу обрати гендер медика. Коли для проведення обстеження немає доступу до медика того гендеру, який обрав постраждалий, постраждалим слід повідомляти про це задовго до обстеження, щоб вони могли надати поінформовану згоду.

58 У дослідженнях є розбіжності щодо часового обмеження для отримання судових медичних доказів насильства. У багатьох юрисдикціях часове обмеження становить 72 години після нападу, однак деякі експерти стверджують, що біологічні докази можна зібрати протягом до трьох тижнів після нападу. Огляд досліджень див., наприклад, у: Joanne Archambault, Time Limits for Conducting a Forensic Examination: Can Biological Evidence be Recovered 24, 36, 48, 72, 84 or 96 Hours Following a Sexual Assault? <https://evawintl.org/wp-content/uploads/SAR10-3-1TimeLimitsforConductingaForensicExamination.pdf>, доступ: 21 березня 2021 р.; див. також: Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 23.

59 Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 16.

60 Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 16.

Підтримка

Постраждалі повинні мати змогу за бажання вимагати присутності юриста і людини, яка надає їм підтримку.

Час обстеження

СМЕЧН слід проводити якомога раніше після випадку насильства. Коли це обстеження проводять з особливою увагою до постраждалого, СМЕЧН може посприяти процесу зцілення постраждалого.⁶¹ У деяких випадках постраждалому може знадобитися певний час, перш ніж він погодиться пройти СМЕЧН. Юристи можуть донести до постраждалого важливість проведення обстеження якомога швидше, при цьому дотримуючись підходу з урахуванням травми. У кінцевому підсумку слід поважати вибір постраждалого і надавати йому інформацію про те, як зменшити втрату доказів на випадок, якщо він пізніше вирішить пройти СМЕЧН.

Місце

Місце повинне бути чистим, комфортним і приватним.

Комунікація

Медики, які проводять СМЕЧН, повинні спілкуватися з постраждалими з урахуванням травми. Зокрема, питаючи про випадок насильства чи історію попередньої сексуальної активності постраждалого за його згодою, медики повинні ставити відкриті питання і чітко доносити причини, чому вони запитують інформацію про випадок насильства чи про сексуальну історію постраждалого.

Особиста інформація

Медики, які проводять обстеження, не повинні запитувати особисту інформацію, яка не має стосунку до обстеження – наприклад, про тип чи місце роботи постраждалого, імміграційний статус постраждалого, сімейний статус постраждалого чи його вживання речовин. Ця інформація не має стосунку до справи, стигматизує постраждалого і може створювати перешкоди в доступі до правосуддя для постраждалих, які є біженцями чи мігрантами, займаються секс-роботою, вживають криміналізовані речовини, а також для деяких постраждалих зі спільноти ЛГБТКІ+.

Фотографування

Фотографування під час обстеження може бути необхідною складовою обстеження, але також може бути фактором ретравматизації для постраждалих. Для обмеження впливу цього досвіду медики повинні пояснювати мету фотографій, як їх будуть використовувати та зберігати, а також те, що постраждалий зберігає за собою право відкликати свою згоду на використання фотографій.⁶² Медик, який проводить обстеження, також повинен намагатися знизити дискомфорт, дозволяючи пацієнту прикривати певні частини свого тіла з метою збереження приватності.⁶³

Забір зразків сечі та крові

Забір зразків сечі та крові слід проводити лише у випадках, коли існують ознаки того, що насильству сприяло вживання наркотиків та алкоголю – наприклад, у контекстах, коли була наявна втрата свідомості, провал у пам'яті, або коли постраждалий повідомляє про більше відчуття сп'яніння, ніж його звична реакція на певний тип чи кількість конкретної речовини.⁶⁴ Такі аналізи також не слід проводити, якщо від випадку насильства пройшло понад 96 годин. Якщо медикам дозволяють проводити рутинний забір зразків сечі та крові без таких ознак, це може стати перешкодою в доступі до правосуддя для постраждалих, які вживають криміналізовані речовини.

61 Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 7

62 Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 30.

63 Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 30.

64 Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 35.

Гендерно стверджувальні практики обстеження

Медики повинні провести інвентаризацію органів для оцінки підходящих методів обстеження та медичних процедур, зокрема контрацепції.⁶⁵ Медики, які проводять обстеження, також повинні розуміти, які гендерно стверджувальні медичні процедури проходять постраждалі, і поважати можливу відмову постраждалих віддавати як докази свої гендерно стверджувальні предмети – наприклад, бандаж грудей.⁶⁶

Аналізи на інфекції, що передаються статевим шляхом («ІПСШ»).

Аналізи на ІПСШ та їх лікування слід проводити тільки за прямої згоди постраждалого і залежно від конкретного випадку. Постраждалим не слід проводити аналізи на ІПСШ у рамках загальної практики чи з дискримінаційних причин, таких як історія занять секс-роботою. Постраждалим слід прямо повідомляти причини, чому рекомендується проводити аналізи на ІПСШ, і давати їм можливість надати поінформовану згоду.

Мета обстеження.

Обстеження ніколи не слід проводити з метою отримання результатів, заснованих на стереотипах і міфах. Наприклад, хоча медичні експерти й можуть мати на меті візуалізувати та зафіксувати висновки про дівочу пліву постраждалої в рамках СМЕЧН,⁶⁷ вони за жодних обставин не повинні проводити «тест на цноту» або використовувати результати візуалізації дівочої плівки для висновків про цноту постраждалої. Всесвітня організація охорони здоров'я закликає повністю відмовитися від «тестів на цноту», вважаючи цю практику такою, що порушує права людини, є дискримінаційною, «ненауковою, непотрібною з медичної точки зору та ненадійною».⁶⁸

Як слід використовувати результати СМЕЧН?

Результати СМЕЧН можна використовувати для доповнення інших доказів, але коли СМЕЧН не надає фізичних чи біологічних доказів насильства, ці результати не повинні використовуватися для закриття справи чи для висновків слідчих про те, що насильства не відбулося. Натомість слідчі та юристи повинні провести збалансовану оцінку всіх відповідних доказів, враховуючи, чи кожен окремий доказ є релевантним, допустимим, вартим довіри, надійним, а також наскільки важливим він є у стосунку до питань, які постають у цій справі.⁶⁹

Слідчі чи інші правові суб'єкти ніколи не повинні використовувати результати СМЕЧН для висновків, які не підтверджені медичними доказами.⁷⁰ Наприклад, наявність розтягнутої чи розірваної дівочої плівки можна використовувати лише як доказ на підтвердження травми від сексуального насильства, але не з будь-якою іншою метою, зокрема й не з метою висновків про сексуальну історію постраждалої.

Психологічні та психіатричні експертизи

- ▶ На психологічні чи психіатричні обстеження слід подавати запит залежно від обставин справи, до них не слід вдаватися на регулярній основі у конкретних видах справ чи у випадках, коли постраждалі мають психічну чи інтелектуальну інвалідність.⁷¹

65 Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 11.

66 Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 11.

67 Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 33.

68 Indiana Emergency Nurses Association et al, Indiana Guidelines 2019, (2019) <https://icesaht.org/wp-content/uploads/2019/08/IndianaForensicsGuidelinesE-7.pdf>, доступ: 21 березня 2022 р., с. 5.

69 Crown Prosecution Service, Rape and Sexual Offences - Chapter 2: Applying the Code for Crown Prosecutors to Rape and Serious Sexual Offences, (2021) <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/rape-and-sexual-offences-chapter-2-applying-code-crown-prosecutors-rape-and-serious>, доступ: 21 березня 2022 р.; див. також: Council of Europe, Effectively Investigating Prosecuting and Adjudicating Sexual Violence Cases: A Manual for Practitioners in Georgia, (2021) https://live-equality-now.pantheonsite.io/wp-content/uploads/2021/11/Effectively_Investigating_Prosecuting_and_Adjudicating_Sexual_Violence_in_Georgia_-_A_Manual_-_English.pdf, доступ: 21 березня 2022 р.

70 Council of Europe, Effectively Investigating Prosecuting and Adjudicating Sexual Violence Cases: A Manual for Practitioners in Georgia, (2021) https://live-equality-now.pantheonsite.io/wp-content/uploads/2021/11/Effectively_Investigating_Prosecuting_and_Adjudicating_Sexual_Violence_in_Georgia_-_A_Manual_-_English.pdf, доступ: 21 березня 2022 р.

71 Mind, Achieving justice for victims and witnesses with mental distress A mental health toolkit for prosecutors and advocates https://www.mind.org.uk/media-a/4325/prosecutors_toolkit.pdf, доступ: 21 березня 2022 р., с. 26.

- ▶ Психологічні чи психіатричні обстеження слід використовувати для оцінки того, як постраждалі можуть брати участь у судовому провадженні та які види підтримки чи пристосувань потрібно надати для сприяння максимальній участі постраждалого.
- ▶ Медиків, які проводять обстеження, не можна просити робити висновки про те, наскільки свідки варті довіри. Оцінка ступеню вартості довіри на основі всіх наявних доказів – це повноваження судді. Судово-медичні експерти можуть надавати інформацію про:⁷²
  - природу та ступінь стану здоров'я постраждалого;
  - природу симптомів, зокрема будь-яких тригерів або факторів, які полегшують чи погіршують їх;
  - вплив медичних станів на сприйняття, розуміння, пам'ять постраждалого;
  - заходи, до яких можна вдаватися, щоб посприяти участі, зокрема стосовно допитів та опитувань свідків, а також спроможності доносити свої пріоритети.
- ▶ Психологічні чи психіатричні обстеження слід ретельно зважувати у зв'язку з іншими наявними доказами, їх не слід вважати за визначенням об'єктивними чи вирішальними.⁷³
- ▶ Постраждалим слід надавати можливість обирати того, хто проводитиме обстеження, і, коли це можливо, обстеження має проводити людина, яка знайома зі станом постраждалого та бере участь у його медичному догляді.⁷⁴

Реагування на шкідливі, дискримінаційні чи інші незаконні слідчі практики

Рекомендуємо вжити таких кроків, щойно ви дізналися про слідчі практики, які можуть завдати шкоди постраждалому:

1. вимагайте від слідчого/судово-медичного експерта змінити свою практику;
2. якщо слідчий/судово-медичний експерт не змінює свою практику, поговоріть з вищим за посадою членом слідчої/судово-медичної команди;
3. якщо зміна практики не відбувається внутрішньо, рекомендуйте постраждалому відмовитися від участі у процесі, поки ця практика не буде змінена, а тим часом підтримуйте його, зв'язавши його з громадськими службами; і
4. подайте скаргу до наглядового органу або до суду.

Захист інтересів вашого клієнта щодо його приватності

Постраждалі від травми мають важливі інтереси приватності щодо медичних та інших документів, які зазвичай використовуються у судових провадженнях.⁷⁵ Поміркуйте про таке:

- ▶ Постраждала від сексуального насильства може боятися звертатися по підтримку після випадку насильства, бо боїться, що її медичну інформацію розкриють винуватцю.
- ▶ Постраждалий від гомофобного чи трансфобного злочину на ґрунті ненависті може не повідомляти про знущання через страх, що буде оприлюднено його історію у додатках для знайомств або історію приватного спілкування, адже це може розкрити його ідентичність перед його родичами чи спільнотою або піддати його ризику харасменту з боку поліції.
- ▶ Постраждалий від харасменту на робочому місці може боятися, що під час розгляду цивільної справи його роботодавцю буде розкрита інформація про його психічне здоров'я.

72 Mind, Achieving justice for victims and witnesses with mental distress A mental health toolkit for prosecutors and advocates https://www.mind.org.uk/media-a/4325/prosecutors_toolkit.pdf, доступ: 21 березня 2022 р., с. 26.

73 Mind, Achieving justice for victims and witnesses with mental distress A mental health toolkit for prosecutors and advocates https://www.mind.org.uk/media-a/4325/prosecutors_toolkit.pdf, доступ: 21 березня 2022 р., с. 27; дані про недоліки медичних оглядів див. у: <https://journals.sagepub.com/stoken/default+domain/10.1177%2F1529100619888860+-+FREE/pdf>

74 Mind, Achieving justice for victims and witnesses with mental distress A mental health toolkit for prosecutors and advocates https://www.mind.org.uk/media-a/4325/prosecutors_toolkit.pdf, доступ: 21 березня 2022 р., с. 26.

75 ООН, Загальний коментар CEDAW № 33 про доступ жінок до правосуддя, CEDAW/C/GC/33, параграф17(f).

Постраждалі від травми можуть мати інтереси приватності щодо цілої низки особистої інформації, яка не обмежується медичною інформацією. Передусім вас має турбувати, чи певні документи містять особисту інформацію, щодо якої є підстави мати очікування приватності.⁷⁶ До таких документів можуть належати:

- ▶ медичні документи, в тому числі психіатричні, психотерапевтичні чи терапевтичні записи;
- ▶ історія працевлаштування;
- ▶ документи про освіту;
- ▶ документи про захист дітей чи документи соціальних служб;
- ▶ щоденники; і
- ▶ текстові повідомлення, електронні листи, історія телефонних дзвінків.

Юристи мають обов'язок перед клієнтами та перед здійсненням правосуддя активно захищати інтереси своїх клієнтів щодо приватності. Рекомендуємо взяти до уваги таке:

1. **Розуміння суперечливих інтересів** щодо розкриття документів та ознайомлення правових суб'єктів з найкращими практиками розкриття.

Загальне правило: відкриття правового провадження – як цивільного, так і кримінального – не повинне призводити до необмеженого розкриття особистої інформації.⁷⁷

Хоча розкриття і є важливою частиною судового провадження, воно має обмежуватися правилами надання доказів у певній юрисдикції. Юристи повинні добре знати ці правила, і коли правила надання доказів суперечать чи порушують міжнародні принципи доступу скаржників до правосуддя, юристи повинні виступати за зміну таких правил надання доказів, оскаржуючи запити на розкриття інформації в судовому провадженні та відстоюючи реформу судового права.

Хоча процедура розкриття відрізняється в різних юрисдикціях і навіть у різних правових процесах в одній юрисдикції, процедури розкриття повинні допускати вдумливе врахування суперечливих інтересів і надавати можливість людині, яка має інтереси щодо приватності, оскаржувати запит на розкриття інформації.

В ідеалі, **процедури запитів на розкриття інформації** повинні передбачати:

- ▶ Письмову заяву сторони, що подає запит на розкриття інформації, у якій прямо і конкретно вказана причина запиту на розкриття. Запит обов'язково повинен бути конкретним з метою уникнення широких і нав'язливих запитів, а також для того, щоб ті, хто приймає рішення, могли належним чином оцінити запит.⁷⁸
- ▶ Можливість оскаржити запит на розкриття інформації, бажано на закритому слуханні – при цьому оскарження повинна розглянути компетентна особа з відповідними повноваженнями.
- ▶ Детальне рішення, яке встановлює межі розкриття інформації, в тому числі будь-якої публікації чи передачі змісту заяви на розкриття інформації, аргументів, які висунули сторони запиту на розкриття інформації, а також наданого дозволу на розкриття.⁷⁹

Рішення про розкриття інформації повинні керуватися:

- ▶ релевантністю доказів для правових питань, які постають під час провадження; та
- ▶ зваженням цінності розкриття інформації та приватних і суспільних інтересів, на які впливає розкриття цієї інформації, якщо такі інтереси наявні.⁸⁰

Оцінка релеванності доказів може передбачати роботу з міфами та стереотипами. Юристи повинні

76 Criminal Code [Canada], C-46, 1985, s 278.

77 Crown Prosecution Service, Victims and witnesses who have mental health issues and/or learning disabilities: Prosecution Guidance, 'Medical records – the duty of disclosure' та Додаток В (2010) <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/mental-health-victims-and-witnesses-mental-health-conditions-and-disorders>, доступ: 21 березня 2022 р. Див. також: Crown Prosecution Service, Guidance Booklet for Experts. Disclosure: Experts' Evidence, Case Management and Unused Material, (2010), <https://www.cps.gov.uk/legal-guidance/cps-guidance-experts-disclosure-unused-material-and-case-management>, доступ: 21 березня 2022 р.

78 Див., напр.: Р проти Голдфінч, 2019 SCC 38 параграф 69.

79 Див., напр.: Criminal Code [Canada], C-46, 1985, article 278, s 278.95.

80 Наприклад, у Канаді секція 276(2) Кримінального кодексу забороняє обвинуваченому надання доказів сексуальної активності, за винятком випадків, коли ці докази: а) свідчать про конкретні випадки сексуальної активності; б) стосуються питання, щодо якого ведеться слухання; та в) мають значну доказову цінність, суттєво не переважену небезпекою упереджень у належному здійсненні правосуддя.

знати види стереотипів, які постають під час судових проваджень, і бути готовими оскаржувати релевантність розкриття інформації, щодо якої подано запит.

Зваження інтересів, які зачіпає розкриття, – це складна справа, яка залежить від контексту. В деяких юрисдикціях законодавство чітко визначає інтереси, які слід брати до уваги при оцінці запитів на розкриття інформації. Наприклад, у Канаді суди зобов'язані за законом брати до уваги такі суперечливі інтереси при оцінці запитів на розкриття конфіденційної інформації з боку відповідачів у справах про сексуальне насильство:⁸¹

- ▶ інтереси правосуддя, зокрема право обвинуваченого надати повну відповідь і захист;
- ▶ інтерес суспільства в заохоченні повідомлень про певні злочини, такі як сексуальне насильство чи домашнє насильство;
- ▶ інтерес суспільства в заохоченні жертв отримувати лікування після насильницького злочину;
- ▶ потреба усунути будь-які дискримінаційні переконання чи упередження з процесу виявлення фактів (тобто не має значення, ким є постраждалим чи яка його сексуальна історія);
- ▶ потенційне упередження щодо особистої гідності постраждалого та його права на приватність.

Канадські суди також розглядають інші чинники – наприклад, чи той самий аргумент можна висунути іншими способами, крім розкриття конфіденційної інформації.⁸²

Розкриття особистих записів завжди повинне передбачати вилучення будь-якої інформації в цих записах, яка не стосується правових питань у справі. Юристи, які працюють з постраждалими, повинні ретельно розглядати будь-яке розкриття з клієнтом і дбати про вилучення будь-якої чутливої чи нерелевантної інформації.

2. **Постійне прагнення до анонімності** у провадженнях, які стосуються постраждалих від травми, особливо у випадках, коли постраждалі можуть зіткнутися з будь-якою суспільною стигматизацією через публічність провадження.⁸³
3. **Відкрита й ефективна комунікація з клієнтами** про те, як правове провадження може вплинути на їхні інтереси приватності. Юристи повинні обговорювати міркування приватності зі своїми клієнтами на ранньому етапі та чітко пояснювати, яка інформація може або не може стати публічною, як буде використана інформація, розкрита протилежній стороні, та які елементи розкриття може контролювати юрист.

Підготовка та підтримка клієнтів під час надання свідчень

Як і у випадку розслідувань та медичних обстежень, судові провадження можуть стати місцем ретравматизації для постраждалих. Підготовка клієнта до судового провадження може допомогти йому досягти відчуття безпеки та контролю над процесом. Розгляньте можливість:

- ▶ пояснити клієнту хід процесу слухань, структуру суду, роль різних суб'єктів у залі суду;
- ▶ привести клієнта в залу суду й розповісти йому, де буде сидіти кожен суб'єкт;
- ▶ якщо ви знаєте суддю, юристів та службовців, які будуть присутні на слуханні, можна розповісти щось про їхню манеру та стиль спілкування;
- ▶ поясніть судові ритуали, такі як прийняття присяги.

Якщо ваш клієнт є стороною провадження, слід активно відстоювати його благополуччя під час провадження: звертати увагу на його вербальні та невербальні жести, подавати клопотання про перерви, коли клієнту вони потрібні, а також регулярно заперечувати проти агресивних практик перехресного

81 Criminal Code [Canada], C-46, 1985, s 278.92(3).

82 Р. проти Голдфінч, 2019 SCC 38 параграф 69.

83 ООН, Загальний коментар CEDAW № 33 про доступ жінок до правосуддя, CEDAW/C/GC/33, параграф 17(f). [Коли це необхідно для захисту конфіденційності, безпеки та інших прав жінки, потрібно забезпечити, щоб, у спосіб, який відповідає належним процедурам та справедливому провадженню, судові провадження могло проводитися приватним чином повністю або частково, або щоб свідчення можна було надавати дистанційно чи з використанням комунікаційного обладнання таким чином, щоб лише зацікавлені сторони могли отримати доступ до їхнього змісту. Слід дозволити використання псевдонімів чи інших заходів для захисту особи таких жінок на всіх етапах судового процесу. Державні сторони повинні гарантувати можливість вживання заходів для захисту конфіденційності та образу жертв шляхом заборони фіксування та поширення зображень у випадках, коли це може порушити гідність, емоційний стан та безпеку дівчат і жінок.]

допиту. В іншому випадку ви можете висловити свої занепокоєння прокуророві.

Також може бути важливо домовитися про пристосування для вашого клієнта з метою захисту його права на безпечну й ефективну участь у судовому провадженні.⁸⁴ Пристосувань слід добиватися для постраждалих від травми, які можуть підлягати ризику ретравматизації у разі участі у судовому провадженні без належних пристосувань, або з метою сприяння повноцінній участі осіб з інвалідністю у судовому провадженні. Пристосування мають бути адаптованими до потреб кожного клієнта і можуть передбачати:

- ▶ можливість для клієнта давати свідчення віртуально, в іншій кімнаті, ніж обвинувачений, чи за перегородкою;
- ▶ усунення громадськості з зали суду;
- ▶ залучення незалежних посередників та фасилітаторів для допомоги з комунікаційними потребами;
- ▶ зміну темпу провадження чи модифікації методу допиту.

До пристосувань не слід вдаватися в рамках загального підходу щодо всіх людей з інвалідністю. Натомість клієнт завжди має брати активну участь у будь-яких обговореннях його потреб у пристосуваннях, його побажання слід враховувати, та юристи повинні відмовлятися від надмірного покладання на думку медиків, а не на побажання клієнта. Важливо структурувати пристосування таким чином, щоб забезпечити клієнту якомога більшу безпеку та суб'єктність.

---

84 Див. Генеральна Асамблея ООН, Конвенція про права осіб з інвалідністю: резолюція / прийнята Генеральною Асамблеєю 24 січня 2007 р., A/RES/61/106, стаття 12, параграф 3.

**РОЗДІЛ 6:
РОЗУМІННЯ
ОПОСЕРЕДКОВАНОЇ
ЧИ ВТОРИННОЇ
ТРАВМИ**

Юристи, які працюють з постраждалими від травми, повинні мати на увазі, що внаслідок роботи над справами про травматичні досвіди вони можуть підлягати підвищеному ризику вторинної чи опосередкованої травми.⁸⁵ Вторинна чи опосередкована травма може мати суттєвий вплив на ваше фізичне чи психологічне здоров'я та поведінку. Радимо вам зрозуміти ознаки вторинної травми, розробити стратегії зниження впливу вторинної травми та, у разі потреби, звернутися по професійну підтримку.

До деяких поширених ознак опосередкованої травми належать:

- ▶ труднощі в керуванні емоціями, почуття емоційного оніміння, злості чи дратівливості;
- ▶ надмірна втягнутість або надмірна емоційність з клієнтами;
- ▶ переживання почуття провини чи сорому стороннього спостерігача;
- ▶ виснаженість, розсіяність або відчуття безнадії;
- ▶ уникання спілкування з друзями та родичами, підвищені особисті конфлікти;
- ▶ вживання шкідливих речовин.

До стратегій зниження ризику опосередкованої травми належать:

- ▶ підвищення самоусвідомлення шляхом фіксування ознак стресу, тривожності чи вигорання;
- ▶ піклування про себе, заняття своїми хобі та заспокійливою діяльністю;
- ▶ підтримання здорового балансу між роботою та життям, зокрема зменшення навантаження справами;
- ▶ заняття фізичними вправами чи спортом;
- ▶ отримання підтримки від колег, друзів, родичів чи громадських програм.

[Центр психологічної підтримки Міжнародної федерації суспільств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, «Посібник з благополуччя: зниження стресу, підзарядка та розбудова внутрішньої стійкості» \(2022\)](#)

Якщо ви відчуваєте, що можете переживати опосередковану травму, не варто це ігнорувати. Можете спробувати розробити план піклування про себе – або самостійно, або з професіоналом. Крім того, можливо, варто звернутися по професійну підтримку.

Висновок

У цьому Посібнику окреслено важливість включення підходів з урахуванням травми у вашу юридичну практику. Методологія та ступінь застосування цих рекомендацій юристами відрізнятиметься залежно від юрисдикції, серед інших чинників. Однак загальні принципи в основі ЮПУТ можна пристосувати до всіх правових контекстів. Зокрема, ЮПУТ закликає юристів розробити культуру правової практики, яка бере до уваги вплив травми на всіх етапах надання послуг і має на меті пріоритизувати безпеку та суб'єктність клієнтів протягом усього судового провадження. Ключовим у ЮПУТ також є принцип, згідно з яким юристи повинні сприймати себе як частину кола піклування постраждалого, активно працювати над залученням наявних мереж підтримки та підключенням клієнта до нових мереж підтримки, а також виступати запобіжником у правовій системі з метою зниження ймовірності та впливу ретравматизації.

85 Office for Victims of Crime, What is Vicarious Trauma, <https://ovc.ojp.gov/program/vtt/what-is-vicarious-trauma>, доступ: 21 березня 2022 р.

EHRAC European Human Rights
Advocacy Centre

Університету Міддлсекс
The Burroughs Hendon
NW4 4BT
Tel.: +44 208 411 2826
www.ehrac.org.uk
ehrac@mdx.ac.uk

EHRAC створений в рамках Університету Міддлсекс. Університет є звільненою благодійною організацією на підставі Закону про благодійність 1960 року.